

OTDK-DOLGOZAT

Kóczán Barbara

BA

2013

A KÁRTÉRÍTÉSI JOG KÖZGAZDASÁGI ELEMZÉSE –
ELVÁRHATÓ AZ ELVÁRT GONDOSSÁG SZINTJE?

ECONOMIC ANALYSIS OF TORT LAW –
CAN WE REQUIRE THE LEVEL OF DUE CARE?

Kóczán Barbara

Kézirat lezárva: 2011. március 28.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
1.1. Miért a jog közgazdasági elemzése?	1
1.2. Dolgozatom vezérfonala	2
2. A kártérítések alapmodellje.....	3
2.1. A modell alapja és feltevései	3
2.2. Egyoldalú óvintézkedések	5
2.3. Kétoldalú óvintézkedések	7
2.4. Az aktivitás szintje	9
2.5. Szigorú felelősség vs. Vétkesség	12
3. A modell kiterjesztése.....	14
3.1. Az elvárt gondosság szintje nem egyenlő a társadalmi optimummal	14
3.2. A bizonytalanság és a tévedés hatása.....	16
3.3. Nem teljes kártérítés	17
4. Az elvárt gondosság szintjének meghatározása	21
4.1. A Hand-szabály	21
4.2. A szabály alkalmazása a gyakorlatban.....	23
5. Magyar jogesetek az elemzési keretben.....	25
5.1. A magyar jogi szabályozás	25
5.2. Jogesetek	26
5.2.1. Túlzottnak tűnő elvárások	27
5.2.2. Elfogadhatónak tűnő elvárások.....	31
5.2.3. Alacsonynak tűnő elvárások	34
5.3. Mit tudtunk meg?.....	35
6. Az eredmény modellezése	36
7. Konklúzió	38
Irodalomjegyzék.....	39

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra: Az optimális elővigyázatosság szintje	5
2. ábra: A károkozó egyéni költségfüggvénye vétkességi felelősség esetén	6
3. ábra: Az elvárt gondosság nem egyenlő a társadalmi optimummal	15
4. ábra: A kártérítés mértéke nem egyenlő a teljes kártérítéssel	18
5. ábra: A Hand-szabály szerinti optimális elővigyázatosság szintje.....	22
6. ábra: Az alacsony kártérítés és a magas elvárt gondosság hatása	37
1. Táblázat: A fontos felelősségi szabályok ösztönzési hatásának hatékonysága (Cooter – Ulen, (2005), 355.o.)	12

1. Bevezetés

1.1. Miért a jog közgazdasági elemzése?

A közgazdaságtan történetében a jog közgazdasági elemzése egy viszonylag új szakterületnek számít, hiszen igazából az 1960-as évek elejétől beszélhetünk a két tudományterület szorosabb együttműködéséről és ez a tendencia egyre inkább, így napjainkban is fokozódik. A szakma neves képviselője, Richard A. Posner a tudományterület különlegességét így fogalmazza meg:

„A jog közgazdasági elemzésének fejlődésében számomra az a törekvés a legérdekesebb, amely arra irányul, hogy a jog tanulmányozását tudományos alapokra helyezze, koherens elméletet alkosson, amelyből pontosan megfogalmazott hipotézisek vezethetők le, és amely lehetővé teszi a hipotézisek empirikus ellenőrzését.” (Cooter – Ulen, (2005))

A jogszabály, a klasszikus meghatározás szerint, olyan előírás, amely mögött szankció áll (Cooter – Ulen, (2005)). A közgazdaságtan tudományos elméletet kínál arra, hogy ezek a jogi szankciók hogyan hatnak az emberek viselkedésére, a társadalom tagjai hogyan reagálnak a jogszabályok, törvények változásaira. Ez azért nagyon fontos, mert a jog nem csak a társadalom tagjait szabályozó rendszer, hanem fontos társadalmi célok elérésének is az eszköze és hogy ezt a célt hatékonyan megvalósíthassa, a jogalkotóknak a megfelelő módszerekkel kell rendelkezniük. Ugyanakkor a közgazdászoknak is érdeke a hatékony, stabil és kiszámítható jogrend megléte, hiszen ez a gazdasági folyamatok eredményes működésének a feltétele. Ebből a szempontból is kiemelkedő jelentőségű a kártérítési jog szerepe, mellyel dolgozatomban részletesebben foglalkozom.

Témaválasztásom egyéni motivációja egyrészt, hogy a közgazdaságtan mellett mindig is érdeklődtem a jog iránt, jogi tanulmányokat is folytatok. Másrészt érdekesnek találtam a mikroökonómiai módszerekkel vizsgálni a jogi szabályozás egy szeletét, mely eddigi közgazdasági tanulmányaim során egy új és izgalmas terület. A kártérítési jog közgazdasági elemzését azért választottam, mert ezen a területen kiválóan lehet alkalmazni a klasszikus

mikroökonómia eszköztárát. A közgazdászok számára a már említett szankciók olyanok, mint az árak, és feltehetően a társadalom tagjai is hasonlóképpen reagálnak a szankciókra, mint az árakra: ha növeljük egy elítélendő cselekvéshez kapcsolódó joghátrány mértékét, súlyosabb szankciókat alkalmazunk, akkor az emberek feltehetően kevesebbet teszik, vagy abbahagyják a társadalom számára káros tevékenységet. A jogszabályoknak és a szankcióknak a kártérítési jog területén is kiemelkedő jelentősége van: befolyásolják az emberek gondosságának szintjét.

Tudományos Diákköri Dolgozatomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a magyar jogalkalmazási gyakorlat a kártérítési jogesetekkel kapcsolatban milyen szinten határozza meg az elvárt gondosság szintjét. A közgazdasági hatékonyság érvényesüléséből kiindulva azt feltételezem, hogy az elvárt gondosság szintje a magyar gyakorlatban közelít az optimálishoz, azaz hogy elvárható az elvárt gondosság szintje.

1.2. Dolgozatom vezérfonala

A hipotézisem vizsgálatához szükség van a kártérítési jog közgazdasági elemzésének alapjaival és módszertanával megismerkednünk. Először a kártérítések alapmodelljével kapcsolatos a feltevéseket, alapfogalmakat tisztázom, majd az egyes felelősségi típusok vizsgálatára kerül sor az elemzési keretben. A 2. fejezetben belül még kitérek a fő felelősségi típusok rövid összehasonlítására néhány fontos szempont alapján. A 3. fejezetben a valóság hitelesebb megragadása érdekében kiterjesztem az alapmodellt: vizsgálom, hogy a dolgozat elején kikötött feltevések lazítása hogyan hat a modell szereplőinek viselkedésére, valamint bemutatom a bizonytalanság hatásait. A 4. fejezetben azt vizsgálom, főként az amerikai szakirodalom alapján, hogy az ottani bíróságok milyen alapelvek és szabályok szerint határozzák meg az elvárható gondosság szintjét.

Az elméleti keret megalapozása után az 5. fejezetben térek át a magyar kártérítési jogszabályok ismertetésére és ezt követően bemutatom – bírósági határozatok alapján - a dolgozatom szempontjából releváns kártérítési jogeseteket és kiemelem az ítéletek fontos elemeit. Ezután összefoglalom mit is állapíthatunk meg és megvizsgálom helytálló-e dolgozatom hipotézise. Végül a 6. fejezetben a korábban felépített elméleti keretben röviden elemzem a kapott eredményt. Dolgozatomat a 7. fejezetben az elmondottak rövid összefoglalásával zárom.

2. A kártérítések alapmodellje

2.1. A modell alapja és feltevései

A kártérítések alapmodelljének bevezetése során az elmélet átláthatósága kedvéért néhány egyszerűsítő feltevessel kell élnünk, ezáltal kiemelve a modell lényegi elemeit. Az elméleti keret lefektetését követően a modellt továbbgondolva természetesen lazíthatunk az egyes feltételeken, azonban ez az alapmodell megalapozottságán és logikáján érdemben nem fog változtatni.

Először is feltételezzük, hogy a modell szereplői idegenek, nem áll módjukban előre megegyezni, szerződést kötni. Hiszen a kártérítési jog alapvetően az olyan kapcsolatokat szabályozza, amelyek esetén a tranzakciós költségek viszonylag magasak, ezért legfőbb célja valamilyen kártérítési felelősség előírása annak érdekében, hogy az érintettek internalizálják az externáliákat.

Ahhoz, hogy a közgazdaságtan szemszögéből vizsgálhassuk a kártérítési jogot, valamilyen mérhető változót kell keresnünk a mikroökonómiai eszköztár alkalmazásához. Ez a változó a modell szereplőinek hasznossága (U) lesz, mely hasznosság a jövedelemtől (I) pozitív irányban függ: $U = U(I)$. Önérdékkövető szereplőket feltételezünk, akik hasznosságuk maximalizálására törekednek. A káreseteket kifejezhetjük a jövedelem csökkenésével, azaz egy baleset a szereplő hasznosságában negatív változást fog eredményezni. Az egyes bizonytalan kimenetek hasznosságát összegezve kapjuk meg a szereplők várható hasznosságát. Az egyszerűség kedvéért két kimenetelt feltételezve – baleset bekövetkezik (0. kimenetel) p valószínűséggel és baleset nem következik be (1. kimenetel) $1-p$ valószínűséggel – a várható hasznosság:

$$U = p U(I^0) + (1 - p) U(I^1)$$

Fontos feltevése a modellnek, hogy kockázat-semleges szereplőket feltételez. Azonban annak ellenére, hogy a valóságban az emberek túlnyomó része inkább kockázat-kerülő preferenciákkal rendelkezik – az egy egységnyi jövedelem veszteség hatására bekövetkező hasznosságcsökkenés nagyobb, mint az egy egység jövedelemtöbblet indukálta hasznoságnövekedés – ez a feltevés nem rontja a modellünket. Amennyiben a felek biztosítást kötnek a biztosítási piacon, kockázat-semlegessé válhatnak, nem kell, hogy a

kártérítési rendszer nyújtson biztosítást a szereplőknek, hiszen ez rendkívül költséges biztosítási rendszer lenne (Posner, (1997)).

A két kiemelkedően fontos feltevése a modellnek, hogy egyrészt a szereplők számára a bíróságok által előírt elvárt gondosság¹ szintje megegyezik a közgazdasági hatékonyság által meghatározott elővigyázatossági szinttel, másrészt a kártérítés összege megegyezik a kialakult aktuális kár összegével. Legyen a károkozó (A) elővigyázatossági szintje x , a károsulté (B) pedig y , a kettejük közötti baleset valószínűsége $p(x,y)$, mely a felek által gyakorolt gondosság szintjétől függ. Legyen a károkozó által gyakorolt elővigyázatosság költsége $c(x)$, a károsulté $c(y)$, a baleset esetén felmerülő kártérítés nagysága pedig D . Ha nincs kártérítés, akkor a károkozó várható hasznossága²:

$$U = p [I^0 - c(x)] + (1 - p) [I^1 - c(x)] = I - c(x)$$

A károsult várható hasznossága pedig az eddigiek alapján:

$$U = p [I^0 - D - c(y)] + (1 - p) [I^1 - c(y)] = I - pD - c(y)$$

Ha a szereplők hasznosságát összegezzük, megkapjuk a társadalmi szinten vett hasznosságot, melynek maximalizálása a cél, a társadalmi jólét maximumát keressük:

$$\Sigma U = I(A) + I(B) - pD - c(x) - c(y) \rightarrow \max$$

Mivel azonban a jövedelmek nagyságát rögzítettnek tekinthetjük, így a fenti hasznosságmaximalizáló probléma könnyen költségminimalizáló feladattá alakítható át, ahol a társadalmi összköltséget jelölje L :

$$L(x,y) = pD + c(x) + c(y) \rightarrow \min$$

Megoldásként a károkozó és a károsult elővigyázatosságának optimális szintjét, x^* és y^* , kapjuk. Mindkét fél addig növeli a gondosságát, amíg az elővigyázatosság határköltsége meg nem egyezik az ennek hatására elért költségcsökkenés határhasznával. A feltevés alapján a jog által elvárt gondosság szintje megegyezik az itt kapott eredménnyel: x^* és y^* .

Feltételezzük továbbá, hogy az elővigyázatossági szintekben bekövetkező változás a baleset bekövetkezésének valószínűségét (p) csökkenti, de a kár (D) nagyságán nem változtat. A baleset bekövetkezése szempontjából elhanyagolható kérdés, hogy az elővigyázatosság növelése az óvintézkedések növelésével, vagy az aktivitás³ csökkentésével valósul-e meg. Kezdetben mégis felételezzük az aktivitási szint változatlanosságát.

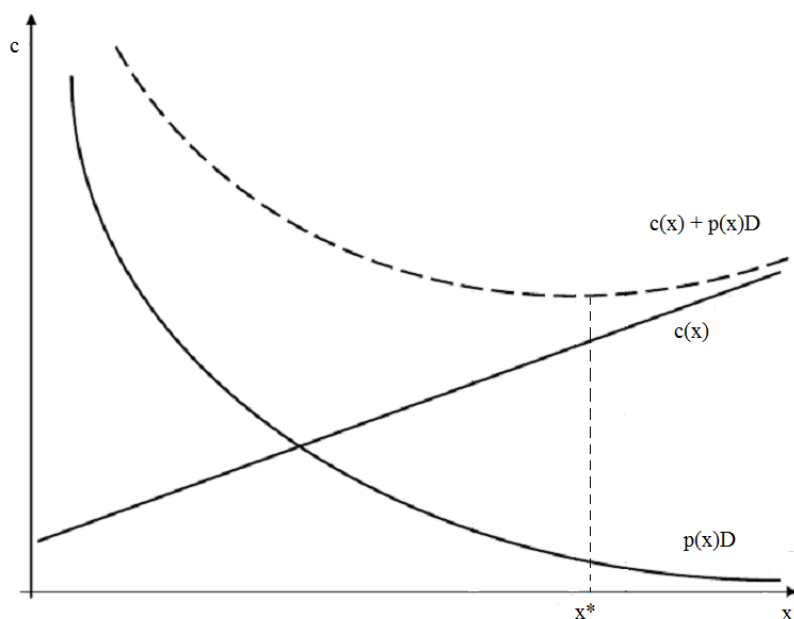
¹ Gondosság alatt azt az elővigyázatossági szintet érthetjük, amit az egyének a tevékenységük során választanak, azaz a káreset vagy baleset elkerülése érdekében tett összes óvintézkedést. Az elvárt gondosság szintje pedig az elővigyázatosságnak azt a minimális szintjét jelenti, melyet a bíróságok megkövetelnek az egyénektől, hogy elkerüljék a gondatlannak minősítést.

² Teljes kártérítés esetén is hasonló a helyzet, ugyanezek az egyenletek érvényesülnek, csak ekkor a várható kár nagyságát (pD) a károkozó viseli.

³ Aktivitás alatt a tevékenységben való részvétel mértékét értjük.

2.2. Egyoldalú óvintézkedések

Egyoldalú óvintézkedésről beszélhetünk, ha az egyik fél, a károkozó, de főként a károsult nem tud a baleset kialakulása ellen fellépni.⁴ Az 1. ábrán is láthatjuk, hogy ekkor a társadalmi jólét a maximumát, a fenti gondolatmenet alapján, a társadalmi összköltség – az elővigyázatosság (c) és az összes várható kár (pD) költsége – minimumában éri el.

1. ábra: Az optimális elővigyázatosság szintje

Ebben a pontban ugyanakkor, a határelemzés módszerét felhasználva, az elővigyázatosság határköltsége megegyezik a várható kár – a továbbiakban az egyszerűség kedvéért ezt jelölje $d(x)$ - csökkenésének határhasznával:

$$c'(x) = -d'(x)$$

Egyoldalú óvintézkedések esetén három felelősségi szabályt különböztethetünk meg:

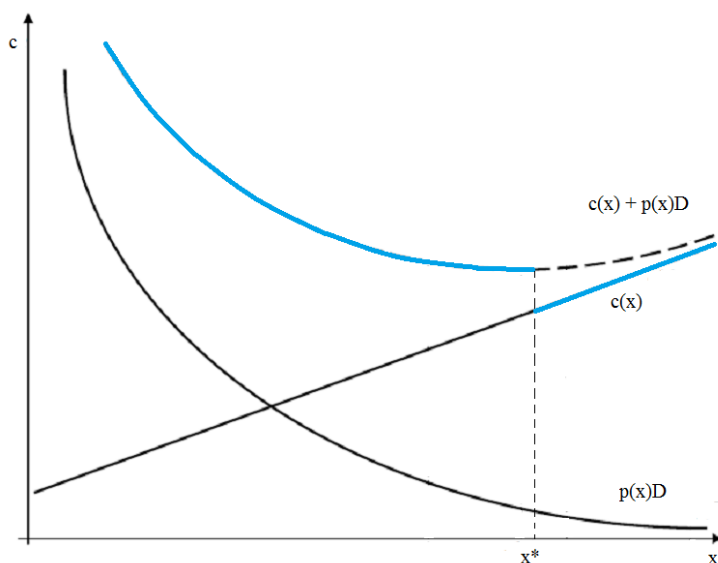
Felelősségi szabály hiányában a károkozó nem érdekelt a teljes társadalmi költség figyelembevételében, csak privát költségeinek, $c(x)$ minimalizálásában. Ebből adódóan az elővigyázatosság szintje nulla lesz ($x = 0$), a károsult várható kárköltségek pedig magasak.⁵

⁴ Coase értelmében ugyan mindig két károkozó van, azonban az egyoldalú modell azért érdekes, mert előfordulhatnak olyan esetek, melyben bár mindkét fél potenciálisan képes lenne óvintézkedéseket tenni, azonban az elővigyázatosság társadalmilag optimális szintjét akkor érjük el, ha csak az egyik fél fordít az óvintézkedésekre: az, aki ezt olcsóbban tudja megtenni. A költségminimalizálás eredményeként tehát vagy x^* , de inkább y^* értéke nulla lesz - ebben az esetben „alternatív gondosságról” beszélhetünk (Landes – Posner, (1987)). Azaz míg a kétoldalú óvintézkedések esetében x^* és y^* is nagyobb nullánál, addig az „olcsóbb költségviselő” („least cost-avoider”) esetben vagy x^* vagy y^* nagyobb, míg a másik fél nem tesz semmilyen óvintézkedést.

⁵ Jelen elemzési keretek között egyedül azokban az egyoldalú óvintézkedést igénylő esetekben eredményezhet optimális kimenetelt, amikor a károkozó számára nulla az optimális elővigyázatosság szintje ($x^* = 0$), azaz azokban az esetekben, amikor a potenciális károsult tudja a leghatékonyabban és olcsóbban elkerülni a balesetet.

Szigorú felelősségi szabály értelmében a károkozó mindig – az elővigyázatosság szintjétől függetlenül – köteles megtéríteni a kárt. Ennek hatására a károkozó teljesen internalizálja a költségeket, hiszen felelősségre vonás esetén a kártérítés teljes egészében rá hárul, azaz a privát költsége megegyezik a társadalmi költséggel. Így a választott elővigyázatossági szintje x^* lesz, tehát a szabály közgazdaságilag hatékony kimenetelt eredményez egyoldalú óvintézkedések lehetősége esetén.⁶ Láthatjuk, hogy a szigorú felelősség teljesen szimmetrikus az előző esettel, azonban megjegyezhetjük, hogy amennyiben az adminisztrációs költségeket is figyelembe vesszük, a szigorú felelősség drágábbnak bizonyul, hiszen míg felelősségi szabály hiányában ez a költség gyakorlatilag nulla, szigorú felelősség esetén minden egyes baleset képezheti egy újabb per tárgyát.

A vétkességi szabály szerint a károkozó csak akkor köteles kártérítést fizetni, amennyiben gondatlan volt. Ez megfelelő ösztönzöt ad a hatékony elővigyázatossági szint eléréséhez, hiszen a károkozó csak akkor minősül gondatlannak, ha óvintézkedése nem éri el az elvárt gondosság szintjét, ezért érdekelt annak betartásában. S mivel feltételeztük, hogy az elvárt gondosság szintje a társadalmilag optimálissal egyenlő, a választott elővigyázatossági szintje x^* lesz, amellyel a károkozó mentesül a kártérítési felelősség alól. Azaz jelen esetben a károkozó csak gondatlanság esetén viseli a teljes költséget, szemben a szigorú felelősséggel, ahol mindenképpen - a társadalmilag optimális elővigyázatossági szint ellenére is - szembesül a teljes kártérítéssel. Ez azt eredményezi, hogy míg a szigorú felelősségi szabály alatt a károkozó egyéni költségfüggvénye folytonos, vétkességi felelősség esetén x^* pontban szakadás következik be, ahogy azt a 2. ábrán láthatjuk.

2. ábra: A károkozó egyéni költségfüggvénye vétkességi felelősség esetén

⁶ Illetve abban az esetben, ha a károkozó számára a legkisebbek a baleset elkerülésének költségei.

2.3. Kétoldalú óvintézkedések

Kétoldalú óvintézkedésekről beszélhetünk, amikor mind a károkozó (x), mind a károsult (y) képes a balesetek megelőzése ellen tenni. Ezeket az eseteket a felek kölcsönös egymásra hatása teszi bonyolulttá. Ebben az esetben a társadalmilag optimális elővigyázatossági szinteket a már ismerős költségminimalizáló feladat megoldásával kapjuk:

$$L(x,y) = d(x,y) + c(x) + c(y) \rightarrow \min$$

A károkozó esetében a következő megoldást kapjuk:

$$c'(x) = -d_x(x, y^*)$$

A károsult esetében pedig:

$$c'(y) = -d_y(x^*, y)$$

Eredményként azt fogjuk kapni, hogy az egyes felek optimális elővigyázatossági szintje az a szint, mely esetében a felek számára az óvintézkedések határkölsége egyenlő az ezzel a lépéssel elért társadalmi határhaszonnal, feltéve, hogy a másik fél az optimális szintet választotta. Ezt játékelméleti fogalmakkal Nash-egyensúlynak nevezzük, mely egy olyan állapot, melytől egyoldalúlag egyik fél sem akar eltérni.

Felelősségi szabályozás hiányában a károkozónak nincs érdekében a társadalmi összköltség figyelembevétele, így számára csak az elővigyázatosság privát költségei merülnek fel, ezek minimalizálása pedig az $x=0$ szinthez vezet. Ezzel szemben a károsult internalizálni fogja a költségeket, hiszen baleset bekövetkezése esetén senki nem téríti meg a kárait. S tudva, hogy $x=0$, az általa gyakorolt elővigyázatossági szint, y , nagyobb lesz, mint y^* . Azaz amennyiben a társadalmilag optimális x^* és y^* is nagyobb nullánál, a felelősségi szabály hiánya semmilyen esetben sem vezet hatékony megoldáshoz, hiszen a potenciális károkozó gondossága elégtelen, a károsulté pedig túlzott lesz.

A szigorú felelősség szabályának kétoldalú óvintézkedések esetében több változata is lehetséges.

Az egyszerű szigorú felelősség szabálya teljes tükörképe a felelősség hiányának. Csak ebben az esetben a teljes társadalmi költséget a károkozó internalizálja, azaz a károkozó elővigyázatossági szintje lesz túlzott ($x > x^*$), a károsult pedig semmilyen óvintézkedésre nincs ösztönözve ($y = 0$). Az eredmény annak ellenére, hogy Nash-egyensúly (Shavell, (2002)), nyilvánvalóan nem optimális: a károsult számára az óvintézkedések határhaszna

nagyobb, mint ezek határkölsége, mégsem tesz semmit, hiszen minden okozott kár esetén teljes kártérítést kap, azaz közömbös a kár elszenvedése vagy el nem szenvedése között.

A *veszteségek szigorú felosztása* esetén a károkozó csak a veszteség egy töredékét, f -szeresét viseli ($f < 1$) - ami független a felek gondosságától és a hatékony elővigyázatossági szinttől -, a fennmaradó kár, a veszteség $(1-f)$ -szerese a károsultra hárul. Ebben az esetben csökkennek az ösztönzők, hiszen a károsult elővigyázatossági szintjének növelésével a veszteség csökkenésének csak egy részét érzékeli, azaz a határhaszon csökken, míg a határkölség konstans marad, így nem alakul ki optimális eredmény.

A *károsult gondatlanságát figyelembe vevő szigorú felelősségi szabály* (szigorú felelősség közreható vétkességgel) alapján mindaddig a károkozó felelős a teljes kárért, amíg a károsult nem gondatlan. Azonban ha a károsult nem gyakorolta a bíróságok által előírt elvárt gondosság szintjét, akkor a teljes veszteséget ő állja. Ez a szabály a károsultat y^* szint betartására ösztönzi, ennek tudatában pedig – az egyoldalú szigorú felelősségi szabály logikáját követve - a károkozó is a hatékony szintet, x^* -ot választja. Azaz létezik a Nash-egyensúly, mely a társadalmilag hatékony elővigyázatossági szintekre ösztönöz.

A *relatív vétkességet figyelembe vevő szigorú kártérítési szabály* alapján mindaddig a károkozó a felelős a teljes kárért, amíg a károsult betartja a minimális gondosság szintjét. Azonban annyiban különbözik ez a szabály az előzőektől, hogy ha a károsult gondatlannak is minősül, akkor is csak egy töredékét ($f < 1$) állja a károknak. Ha az f elég kicsi, vagy az aktuális elővigyázatossági szint és a minimális gondosság szint viszonyától függ, akkor a társadalmilag hatékony elővigyázatossági szintre ösztönöz: x^* , y^* .

Vétkességi felelősségen belül most több lehetséges szabályt is vizsgálhatunk.

Egyszerű vétkesség esetén a károkozó csak akkor felelős, ha elővigyázatossági szintje kisebb a minimális gondosság szintjénél, így x^* szintű óvintézkedést választ. Ezt tudva a károsult is ösztönözve van az y^* elővigyázatossági szintre, hiszen érdeke óvintézkedést tenni, mert x^* mellett a felmerülő kár egésze őt terheli, azaz nincs szükség a károsult számára plusz jogi szankciókat felállítani. A társadalmilag optimális gondosság szintje valósul meg egyszerű vétkesség esetén Nash-egyensúlyt eredményezve.

A *közreható vétkesség* szabálya alatt a károkozó csak akkor felelős, ha elővigyázatossági szintje kisebb a minimális gondosság szintjénél, míg a károsult betartja a számára előírt szintet. Így lényegében a potenciális károsult amennyiben nem teljesíti az elvárt gondosság szintjét, a baleset költségeinek egészére kiterjedő kártérítési korláttal szembesül. A szabály hatására a károkozó x^* szintet választja, hogy meneküljön a felelősség

alól, ennek tudtában pedig a károsult is az optimális y^* szintet választja, hiszen minimalizálni szeretné költségeit. Azaz ez a szabály is társadalmi optimumot eredményez a Nash-egyensúly megvalósulásával. A szigorú felelősség közreható vétkességgel szabály eredményétől csak abban esetben tér el, amikor mindkét fél teljesíti az elvárt gondosság szintjét (x^* , y^*): ilyenkor közreható vétkesség esetén a károsult viseli a teljes kárösszeget, míg szigorú felelősségi párja esetén a károkozó.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért jött létre a közreható vétkesség szabálya, hiszen, mint láhattuk, az egyszerű vétkesség is teljesíti a társadalmi szintű optimum kialakulását. A közreható vétkesség jelentősége akkor nyilvánul meg, amikor a felek nem egyszerre, hanem egymás után döntenek az elővigyázatossági szintjükéről. Hiszen amennyiben a károkozó valamilyen véletlen folytán az aktuális esetben nem éri el az elvárt gondosság szintjét, ezt megfigyelve a károsult dönthet az optimálisnál kisebb elővigyázatossági szint mellett, hiszen a károkozó köteles lesz teljesen kompenzálni. Azaz szekvenciális helyzetben – miután már „lépett” a károkozó – lényegében szigorú felelősség hárul rá, ha a másik fél meg tudja figyelni elővigyázatossági szintjét, hiszen a potenciális károsult közömbössé válik a kár elszenvedése és el nem szenvedése között. Hogy ezt a közömbösséget kiküszöbölje a jogrendszer, a közreható vétkesség szabályával ösztönzi a károsultat, hogy elővigyázatossági szintje ne nulla legyen (Landes – Posner, (1987)).⁷

A *viszonylagos vétkesség* szabálya csak abban különbözik az előzőektől, hogy mindkét fél gondatlansága esetén a gondatlanság arányában osztja meg a károkat. Ezáltal azonban semmit sem veszít a rendszer az eddigi ösztönzőkből, ebben az esetben is elérjük az optimumot: x^* , y^* a Nash-egyensúly kialakulásának következtében. Viszonylagos vétkesség esetén a károsult biztosítva van a jog által, hiszen a szabály hatálya alatt részesül némi kártérítésben akkor is, ha mindketten gondatlanok, ellentétben a közreható vétkességgel (Posner, (1997)).

2.4. Az aktivitás szintje

Az alapmodell feltevései között szerepel a konstans aktivitási szint, ugyanakkor fontos ismételten megjegyezni, hogy a baleset, a káreset bekövetkezése szempontjából

⁷ Megjegyzendő azonban, hogy az optimális eredmény eléréséhez nem elég a közreható vétkesség: ha a károkozó védekezése túl kicsi volt, akkor a károsultnak nem az elvárt (optimális) gondosság szintjét kellene teljesítenie, hanem a fölöttit. Ezt a szakirodalom az ún. last clear chance szabályként emlegeti (Miceli, (1997)).

elhanyagolható kérdés, hogy a gondossági szint növelése - s ez által a bekövetkezés valószínűségének csökkentése - az óvintézkedések növelésével, vagy az aktivitás csökkentésével valósul-e meg. Azonban mégis érdemes kiterjeszteni modellünket az aktivitási szint vizsgálatára az egyes felelősségi szabályok esetében, hiszen az egyik legfontosabb különbség a szigorú felelősségi és a vétkességi szabály között e téren keresendő.

A konstans aktivitási szint feltételének feloldása kapcsán fontos megjegyezni, hogy az aktivitási szint növekedése az egyén hasznosságának növekedésével jár, hiszen ha nem származna előnye a szereplőknek a cselekvésből, akkor természetesen nem is gyakorolnák. Itt érdemes megjegyezni, hogy általában a bíróságok is csak akkor ítélik a cselekedetbe belépést önmagában gondatlan viselkedésnek, ha az ebből származó haszon nyilvánvalóan nagyon kicsi (Posner, (1997)). Az eddig leírtak értelmében a társadalmilag optimális aktivitási szint (a^*) ott lesz, ahol a cselekvés határhaszna megegyezik a társadalmi határköltséggel.

Először egyoldalú óvintézkedések esetén vizsgáljuk az egyes felelősségi szabályok aktivitási szintre gyakorolt hatását. Mint már láthattuk szigorú felelősség esetén a károkozó nem tud a felelősség alól kiszabadulni, ezért a teljes társadalmi költséget internalizálja. Ebből viszont az következik, hogy csak abban az esetben és olyan mértékben lép be a cselekvésbe a károkozó, míg az ebből fakadó határhaszna nagyobb a társadalmi határköltségnél, azaz mind a választott elővigyázatossági, mind az aktivitási szint optimális lesz (x^* , a^*). Ezzel szemben megállapíthatjuk, hogy a vétkességi felelősség figyelmen kívül hagyja az aktivitási szintet, hiszen az elvárt gondosság szintjét betartva a károkozó már nem érdekelt további óvintézkedések megtételében, így bár az elővigyázatosság szintje optimális, az aktivitás szintje valószínűleg túlzott mértékű lesz. Ez a hiány abból fakad, hogy a bíróságok vétkességi felelősség esetén csak az elvárt gondosság szintjét írják elő, az aktivitási szintet nem. Ennek oka, hogy az optimális aktivitási szint meghatározásához a bíróságoknak mérni kellene a felek cselekvésből eredő hasznosságát, ami lehetetlen feladat (Shavell, (2002)). Ezen hiányosság sokkal érzékelhetőbb és hangsúlyosabb veszélyes, fokozott kockázattal járó cselekvések esetén (Shavell, (2002)).

Kétoldalú óvintézkedések esetében a konstans aktivitási szint feltevését elvetve arra a megállapításra jutunk, hogy az adott fél akkor fogja a hatékony aktivitási szintet választani, ha a cselekvésbe belépve ő viseli a baleset teljes veszteségét, azaz ő a végső költségviselő (Cooter – Ulen, (2005)). Ellenkező esetben csak egy töredékét internalizálják a költségeknek, ami túlzott aktivitási szinthez vezet. Természetesen a károkozó és a károsult nem viselheti

egyszerre a teljes költséget jelen keretek között, így kétoldalú óvintézkedések esetén egyik felelősségi szabály sem ösztönzi mindkét felet az optimális aktivitási szint elérésére.⁸

Ha a jogrendszer a károkozók aktivitási szintjének csökkentésére szeretne ösztönözni, akkor a szigorú felelősségi szabályokat preferálja, és az aktivitás csökkenésével a várható káresetek számának csökkenését várja. Ez a szigorú felelősség allokációs hatása, mely abból fakad, hogy az ún. „not socially cost justified” káresetek⁹ el fognak maradni (Landes – Posner, (1987)). Az aktivitási szint csökkentését azonban csak akkor várhatja el a jog, ha a károkozó számára az aktivitási szint csökkentéséből fakadó bevételkiesés kisebb, mint az elvárt gondossági szint teljesítéséből fakadó társadalmi költség (a károsult várható kárköltsége és a károkozó elővigyázatosságának költsége), ellenkező esetben nem. Ezzel ellentétben a vétkességi felelősségi szabályoknál a károkozó – az egyoldalú vétkességi felelősségnél leírt logika alapján - nincs ösztönözve aktivitási szintjének mérséklésére, azonban a károsult ösztönözve van: mivel a károkozó x^* választásával mentesül a kártérítés alól, a károsult internalizálja az esetlegesen felmerülő kárköltséget, s így nem csak az elővigyázatossági, de az aktivitási szintje is optimális lesz.

Tehát a cselekvések azon csoportjánál, melyeknél a károkozók aktivitás szintjének a változása a hatékony mód a baleset megelőzésre, akkor erős érv szól szigorú felelősség előírása mellett, a károsult hatékony aktivitási szint változtatása esetén pedig a felelősség hiánya vagy vétkességi felelősség ajánlott. Általános szabályként mégsem alkalmazhatjuk a szigorú felelősséget, hiszen az aktivitás szintje esetén a károsultnál is lényegi kérdés, ezt azonban csak a vétkességi szabály veszi figyelembe (Posner, (1997)). Összességében megállapíthatjuk tehát, hogy az egyes felelősségi szabályok mindig a végső teljes költségviselőt ösztönzik a társadalmilag optimális aktivitási szintre. (Shavell, (2002))

Az 1. táblázat segítségével áttekinthetjük, hogy a fontosabb felelősségi szabályok vajon ösztönzik-e a károkozót és a károsultat az optimális elővigyázatossági és az optimális aktivitási szintre az alapmodell keretén belül. Az egyszerű vétkességi, a viszonylagos vétkességi, a közreható vétkességi és a szigorú felelősség közreható vétkességgel felelősségi szabályt a továbbiakban társadalmi optimumot eredményező szabályoknak fogjuk nevezni, mert optimális védekezést, gondosságot eredményeznek mindkét fél részéről.

⁸ Erre a problémára megoldást keresni nem jelen dolgozat hatáskörébe tartozik, azonban egy lehetséges javaslat lehet, hogy a károkozó kártérítést nem a károsultnak, hanem az államnak fizetné.

⁹ A „nem költségigazolt” káresetek alatt azt értjük, hogy a tevékenység határhaszna kisebb, mint a határköltsége.

1. Táblázat: A fontos felelősségi szabályok ösztönzési hatásának hatékonysága (Cooter – Ulen, (2005), 355.o.)

Felelősségi szabály típusa	<u>Elővigyázatosság</u>		<u>Aktivitási szint</u>	
	károkozó	károsult	károkozó	károsult
Felelősség hiánya	semmi	igen	nem	igen
Szigorú felelősség	igen	semmi	igen	nem
Egyszerű vétkességi felelősség	igen	igen	nem	igen
Közreható vétkesség	igen	igen	nem	igen
Szigorú felelősség közreható vétkességgel	igen	igen	igen	nem
Viszonylagos felelősség	igen	igen	nem	igen

Igen: hatékony ösztönzés, *nem:* nem hatékony ösztönzés, *semmi:* semmilyen ösztönzés

2.5. Szigorú felelősség vs. Vétkesség

Bár a dolgozat alapvetően nem a két fő felelősségi típus összehasonlítását szolgálja, ugyanakkor a kártérítések alapmodelljének bemutatását talán érdemes az eddig megállapítottakon távolabb tekintő rövid értékeléssel zárni. Ha szigorúan közgazdasági szempontból vizsgáljuk a két eltérő felelősségi szabályt, úgy tűnhet: a szigorú felelősség nem biztos, hogy nagyobb elővigyázatosságra ösztönzi a károkozót (Landes – Posner, (1987)). Hiszen mint láthattuk, ha a modell feltevései teljesülnek, mindkét esetben az optimális x^* szintű gondosság valósul meg: a racionális károkozó csak addig növeli elővigyázatossági szintjét, míg az egy egység többletráfordítással elért hasznok meghaladják ezek költségeit. Azonban néhány fontos szempontból különbséget tehetünk, melyek közül az egyik legfontosabbat, az aktivitás szintjére vonatkozó ösztönzést, már az előző alfejezetben részletesen tárgyaltuk.

Érdekes lehet a bíróság számára felmerülő adminisztrációs költségeket figyelembe vennünk, melyeket két csoportra oszthatunk fel (Landes – Posner, (1987)). Az információs költség a szereplők gondossági szintjének meghatározása, ill. annak megítélése során merül fel a bíróságok számára, hogy ez a szint eléri-e az elvárt gondosság szintjét; míg a perköltségek takarják a többi felmerülő költséget (hivatali költségek, kár, okozás stb. meghatározása). A szigorú felelősség szabálya alatt az információs költségek alacsonyabbak, gyakorlatilag nullák, míg a perköltségek összességében magasabbak. Ennek oka, hogy a feljelentések száma elvileg nagyobb lesz, mint vétkességi felelősség esetében. Hiszen egy

káreset bekövetkezése vétkességi szabály esetén csak akkor von maga után pert, ha a károsult úgy gondolja, bizonyítani tudja a károkozó vétkességét, míg szigorú felelősség esetében nincs meg ez a jogi korlát: amennyiben a veszteségeik meghaladják a feljelentés költségét, a károsultak bírósághoz fordulnak. Azonban a ténylegesen végbemenő perek valószínűsége kisebb szigorú felelősség esetén, mert nyilvánvalóbb az eljárás kimenetele, ami ösztönzi a feleket a peren kívüli megegyezésre (Schäfer – Müller-Langer, (2008)).

A szigorú felelősségnek biztosítási jellege is van: a károsultak biztosítását idézi elő az elvárt gondosság szintje mellett is felmerülő, elkerülhetetlen balesetek esetében. Ez a hatás a vétkességi szabály esetében korlátozott, hiszen csak a károkozó gondatlansága esetén védi a károsultat. Ez a vonás akkor lehet hasznos, ha a kártérítési jogi rendszeren keresztül a biztosítás olcsóbb, mint a biztosítási piacon, vagy családon belüli megszerzése. A jogrendszer biztosítási célra történő használata azonban költséges módja a biztosításnyújtásnak, még akkor is, ha így nagyobb az elrettentés a nem költségigazolt balesetektől (Posner, (1997)).

A fejezetben felállítottuk a kártérítések vizsgálatához szükséges alapmodellt, elemzési keretet és vizsgáltuk az egyes felelősségi típusokat a közgazdasági hatékonyság szempontjából, azaz hogy elősegítik-e az egyensúly kialakulását és ösztönözik-e a modell szereplőit a társadalmilag optimális gondossági szint elérésére. Végül a felelősségi típusokat más szempontokat figyelembe véve is vizsgáltuk a teljesebb kép érdekében. Bár modellünk a továbbiakban bővítésre szorul, hogy a valóság hitelesebb leírását szolgálja, azonban már az eddig megfogalmazottak alapján biztosan állíthatjuk: nem tudunk egyértelmű rangsort felállítani a kártérítési felelősségi típusok között. Alkalmazásuk nagyban függ a szabályozni kívánt területtől és a szabályozó preferenciáitól, hogy mely szempontok megvalósulását kívánja érvényre juttatni.

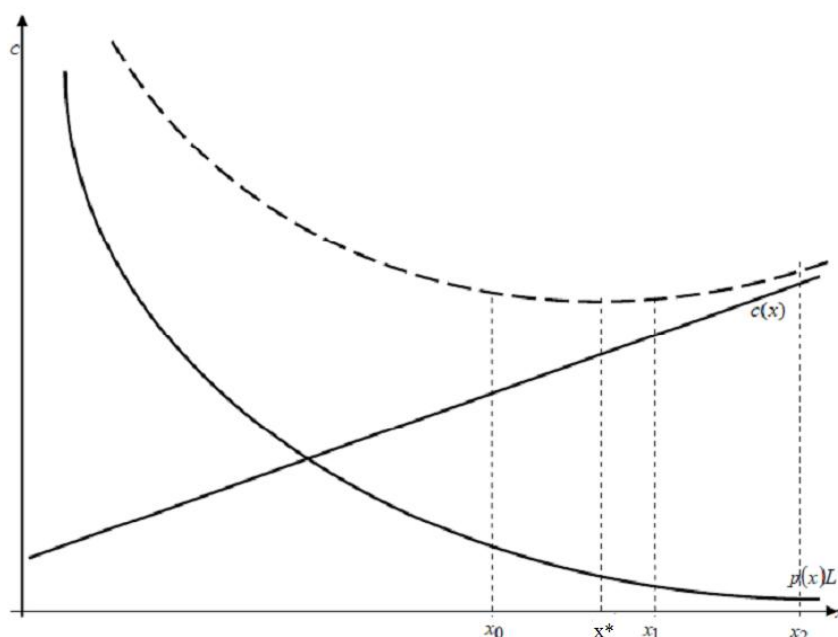
3. A modell kiterjesztése

3.1. Az elvárt gondosság szintje nem egyenlő a társadalmi optimummal

Az elvárt gondosság szintjének meghatározása kulcsfontosságú az elemzés gyakorlati alkalmazása szempontjából, hiszen tudjuk, hogy a kártérítési jogi rendszerek főszabályként a vétkességi felelősség valamely fajtáját preferálják (Golobardes – Pomar, (2009)). E felelősségi típus alkalmazásakor pedig elengedhetetlen az egyik vagy mindkét fél esetében meghatározni az elvárt gondosság szintjét. A meghatározás módjáról a következő fejezetben lesz szó, most a modell egyik alapfeltevésén lazítva azt vizsgáljuk, hogy milyen hatása van annak, ha a bíróságok az elvárt gondosság szintjét nem a társadalmi optimum szintjén határozzák meg.

Amennyiben szigorú felelősségi szabály kerül alkalmazásra, az alapfeltétel lazítása nincs hatással az eddigi eredményre, hiszen jelen esetben a bíróságoknak nem kell meghatározniuk a minimális gondosság szintjét, csak az okozás tényállását és a kár mértékét. Az optimális elővigyázatosság mértékét maguknak a potenciális károkozóknak kell megkeresni, a keresés költségét is ők állják (Schäfer – Müller-Langer, (2008)).

Azonban vétkességi felelősség esetén, ha nem teljesül a feltétel, hogy a bíróságok által előírt minimális gondosság szintje (x) egyenlő a társadalmilag optimális szinttel (x^*), az eredmények megváltoznak. Ennek szemléltetéséhez a 3. ábrát hívjuk segítségül. Ha az elvárt gondossági szint kisebb az optimálisnál ($x_0 < x^*$), akkor a károkozó az x_0 szintet választja és az elővigyázatosság mértéke alacsony lesz. Ha azonban az elvárt szint magasabban van megszabva a hatékonynál két eset lehetséges. Ha az eltérés kicsi (x_1) a károkozó még teljesíti az elvárt szintet: x_1 -t választja. Azonban ha az elvárt gondosság melletti óvintézkedések költsége sokkal nagyobb, mint a társadalmilag optimális elővigyázatossági szint melletti társadalmi összköltség (x_2), akkor jobban megéri gondatlannak lenni, így a károkozó figyelmen kívül hagyja a jogi előírást és x^* -t választja.

3. ábra: Az elvárt gondosság nem egyenlő a társadalmi optimummal

Ha a részleges vétkekesség szabálya áll fenn, akkor is megfelelőek az ösztönzők x^* választására, hiszen a károkozó ekkor az aktuálisan választott és az előírt elővigyázatossági szint különbségéből adódó kártérítésre van ítélve (Schäfer – Müller-Langer, (2008)).

Ha a bíróságok által előírt elvárt gondosság szintje nem egyezik meg a társadalmilag hatékony elővigyázatossági szintekkel, akkor kétoldalú óvintézkedések esetén, szemben az egyoldalúakkal, az már a szigorú felelősség végeredményére is hathat – ha közreható vétkekességet is vizsgálunk. Hiszen ezekben az esetekben ugyanúgy meg kell határozni a bíróságnak a károsulttól elvárt és a megvalósuló elővigyázatosság szintjét, mint a vétkekességi felelősségi szabályok esetében. Így a rosszul felállított elvárt gondosság a társadalmilag hatékony óvintézkedési szintre ösztönző felelősségi szabályok esetében ugyanazokat a hatásokat eredményezi, mint azt a vétkekességi felelősségnél ismertettük. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy a társadalmi optimumot eredményező szabályok közül ebből a szempontból a legegyszerűbb, a károsult vétkekességét figyelembe vevő szigorú felelősségi szabályt alkalmazni, hiszen ilyenkor csak a károsult aktuális elővigyázatossági szintjét és minimális gondosság szintjét kell meghatározni (Shavell, (2002)).

3.2. A bizonytalanság és a tévedés hatása

Az előző alfejezetben egy olyan hibáról szoltunk, amely tökéletesen megjósolható az egyes esetekben; az elvart gondosság szintje *ex ante* ismert szinten, csak éppen helytelenül volt meghatározva: nem felelt meg a társadalmilag is optimális elővigyázatossági szintnek. Azonban olyan hibák is felmerülhetnek a rendszerben, melyeket nem lehet előre látni és így pontatlanságot jelentenek: ilyen a bizonytalanság és a tévedés. Úgy tűnik, hogy bár a kártérítési rendszerek átlagosan pontosan határozzák meg a minimális gondosság szintjét, az egyes esetekben azonban tévedhetnek (Dari-Mattiacci, (2005)).

Az egyik ilyen probléma, hogy nehéz a feleknek előre megjósolni, milyen szinten határozza majd meg egy esetleges per során a bíróság a minimális gondosság szintjét (Schäfer – Müller-Langer, (2008)). Az ezen a téren megjelenő bizonytalanságnak alapvetően két ellentétes hatása van: még a kockázat-semleges felek is ösztönözve lesznek a túl-, vagy az alulteljesítésre. A bizonytalanság egyrészt a túlteljesítés, túlzott elővigyázatossági szint ($x > x^*$) elérése irányába hat: a biztonság kedvéért több gondosságot vállalnak fel, ezzel is csökkentve annak valószínűségét, hogy gondatlannak minősüljenek. Másrészt csökkenti a teljesítés ösztönzőit ($x < x^*$), mivel van rá esély, hogy bár a hatékony szintnél kevesebbet fordított elővigyázatosságra, mégis elkerüli a felelősségre vonást. Ha az elvart gondosság szintje rosszul definiált, a károkozó csak egy valószínűség-eloszlás függvényt ismer a felelősségre vonásról. Ha h jelöli azt a valószínűséget, hogy felelősnek tartják x elővigyázatossági szint esetén, akkor egyoldalú óvintézkedések esetén a költségminimalizálási probléma a következőképpen módosul:

$$L(x,0) = c(x) + d(x)h(x) \rightarrow \min$$

Megoldásként azt kapjuk, hogy a ködös jogi sztenderd túlságosan nagy vagy túlságosan kicsi elrettentést jelent. A hatás iránya függ a bizonytalanság nélküli optimális gondossági szint esetén (x^*) az elővigyázatosság-növelés költségének $c(x)$ és az ennek hatására végbemenő költségcsökkenésnek (ami a várható kár költség $c(x)$ és a valószínűség $h(x)$ csökkenésének az eredménye) a kapcsolatától. Amennyiben a költségnövekedés a nagyobb, az aktuálisan megtett óvintézkedések nagysága kisebb lesz optimálisnál (x^*), míg ellenkező esetben a megvalósuló elővigyázatosság túlzott mértékű lesz.

Ide kapcsolódhat még a bizonytalanságnak az az esete, amikor a felek becsülik felül, vagy alul a bíróság várható döntését a vétkesség szintjének megállapításában (Shavell, (2002)). Ezekben az esetekben, bár lehet, hogy a társadalmilag hatékony x^* lesz az eredmény,

de a felülbecslés túlzott ($x \geq x^*$), az alulbecslés pedig elégtelen ($x \leq x^*$) elővigyázatossági szinthez vezethet.

Egy másik forrása a bizonytalanságnak, az a lehetőség, hogy a bíróságok rosszul határozzák meg a felek aktuális elővigyázatossági szintjét (Shavell, (2002)). Ha fölé becsülik a gyakorolt óvintézkedési szintet, akkor esetleg kevesebb elővigyázatossággal is meg lehet menekülni a felelősségre vonás, fizetés alól, ami a károkozó számára előny. Ha alábecsülik, akkor pedig annak ellenére, hogy teljesítette az előírt minimális gondossági szintet, felelősségre vonják és a kártérítés őt terheli, ami hátrány. Mivel azonban a hibából eredő hátrány sokkal nagyobb, ezért az erre irányuló bizonytalanság esetén – még ha az alá-, és fölé becslés valószínűsége meg is egyezik – a minimális gondosság szintjénél nagyobb elővigyázatossági szintet választanak a felek, ami természetesen nem hatékony és nem eredményez optimális kimenetelt.

Bizonytalanság adódhat abból is, hogy a felek nem képesek minden pillanatban teljesen kontrollálni az aktuális elővigyázatossági szintjüket (Shavell, (2002)). Ezért a kíváncsnál magasabb lesz az elővigyázatossági szintjük, hogy elkerüljék a pillanatnyi figyelemcsökkenés, dekoncentráció vagy tőlük független külső hatások eredményeképpen a gondatlannak minősítést.

Az alfejezetben leírtak alapján megállapíthatjuk, hogy a bizonytalanság okozhat ugyan túl alacsony védekezést, de több érvünk van a növelő hatás mellett.

3.3. Nem teljes kártérítés

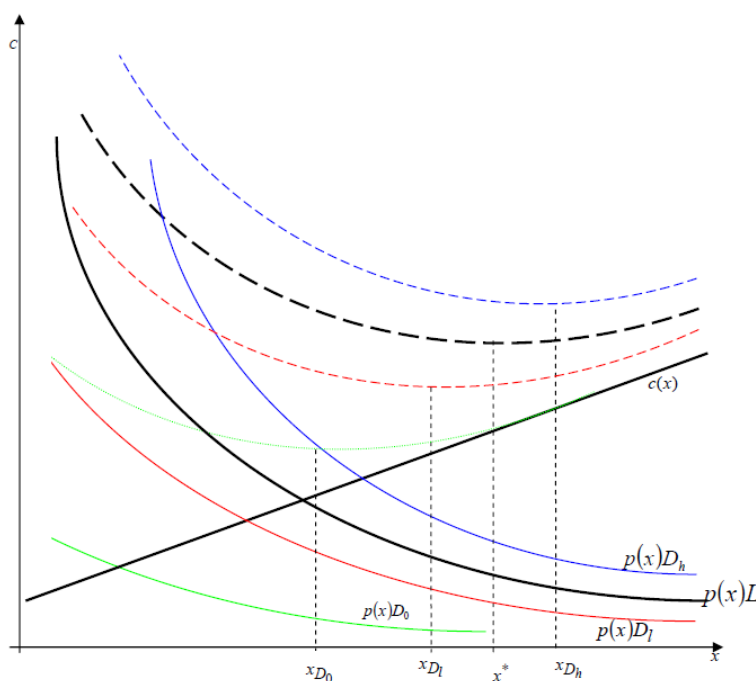
Az elvárt gondosság szintje egyenlő a társadalmi optimummal feltevésen kívül a másik fontos kitételünk az volt, hogy a modellben tökéletes kártérítés érvényesül, azaz a kártérítés mértékes megegyezik a bekövetkezett kár nagyságával. Azonban, hogy a valóság megragadásához közelebb kerülhessünk, ezen az állításon is lazítanunk kell, hiszen a gyakorlatban ez a feltétel ritkán teljesül: általában a kártérítések szintje alacsonyabb a kelleténél. Hogy ennek milyen okai lehetnek és milyen hatásokkal jár vesszük szemügyre ebben az alfejezetben.

Egyoldalú óvintézkedések lehetősége esetén a nem tökéletes a kártérítés a szigorú felelősség esetében rontja az ösztönzőket x^* elővigyázatossági szint elérésében. Hiszen ha a lehetséges károkozók tudják, hogy a kártérítés csak a veszteség, az okozott kár töredékével egyenlő, akkor a választott óvintézkedési szintjük kisebb lesz x^* -nál. Ez az eset fennállhat

akkor, ha a károkozó anonim, azaz kicsi az esélye, hogy felelősségre fogják vonni, vagy ha a károkozó „judgement-proof”, azaz a kár mértéke nagyobb, mint a károkozó vagyona. De ide tartoznak még azok az esetek is, amikor a károkozó biztosítással rendelkezik vagy éppen a kármegosztás lehetősége fennáll (Schäfer – Müller-Langer, (2008)).

A vétkeességi felelősséget tekintve a tény, hogy a kártérítés mértéke nem egyenlő az aktuálisan okozott veszteséggel alapvetően nem változtat x^* elővigyázatossági szint elérésében, amennyiben a szankciók ennek betartására elegendően nagyok. Azonban ha a bíróságok csak kis szankcióval lépnek fel a károkozó viselkedés ellen és így a kártérítés mértéke jóval elmarad az okozott kár nagyságától, akkor a költségminimalizáló magatartás szerint a károkozó választott elővigyázatossági szintje elégtelen lesz ($x < x^*$).

Azonban érdemes a vétkeességi felelősség szempontjából a problémát egy kicsit árnyaltabban is elemezni, ebben a 4. ábra lesz segítségünkre. Jelölje a kártérítés összegét L amennyiben tökéletes kártérítés esete áll fenn, D_h , amennyiben a kártérítés magasabb a tökéletesnél, D_l , amennyiben a kártérítés mértéke mérsékelt, alacsonyabb a tökéletesnél és D_0 , amennyiben a kártérítés nagyon alacsony.

4. ábra: A kártérítés mértéke nem egyenlő a teljes kártérítéssel

Ha túlkompenzáció esete forog fenn (a 4. ábrán a kék modell), de a minimális gondosság szintje jól meghatározott, ez nem lesz hatással az elővigyázatosság szintjére (x^*), hiszen a károkozó az elvárt gondossági szint betartásával mentesül a felelősség alól. Amíg a várható társadalmi összköltség minimuma az elvárt gondosság szintjéhez – esetünkben ez az optimális gondossági szint (x^*) – tartozó elővigyázatosság költsége felett van, addig a potenciális

károkozó az elvárt gondosságot választja (a 4. ábrán a piros modell). Ha azonban kisebb annál, akkor már nem (a 4. ábrán a zöld modell). Az ábra segítségével láthatjuk tehát, hogy D_1 esetén még a károkozó teljesíti az elvárt gondosság szintjét (x^*), D_0 esetén azonban már nem: az ehhez tartozó optimális elővigyázatossági szintet, $x_{D_1}-t$ választja.

Ha nem valósul meg a tökéletes kártérítés feltétele, akkor az egyoldalú esettel ellentétben, bilaterális óvintézkedések esetén csak akkor nem valósul meg a felek számára a megfelelő ösztönzés a társadalmilag hatékony elővigyázatossági szint megválasztására, ha egyszerű szigorú felelősség vagy szigorú felelősség közrehatással szabály kerül alkalmazásra. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy ilyenkor alulkompenzáció esetében bár a károkozó nincs ösztönözve megfelelően ($x < x^*$), azonban az eddigiektől eltérően a károsult ösztönözve van némi elővigyázatosság gyakorlására, hiszen már nem lesz közömbös a kár elszenvedése és el nem szenvedése között. Megállapíthatjuk azt is, hogy a társadalmilag hatékony eredményt adó szigorú felelősségi és a vétkességi szabályok esetében mindaddig nem számít az egyenlőség az aktuális veszteség és a kártérítés mértéke között, amíg a kártérítés kellően nagy és ezáltal ösztönzi a feleket (Schäfer – Müller-Langer, (2008)).

Az előző alfejezetben tárgyalt bizonytalansági probléma esetében, mely szerint a felek nem tudták előre megjósolni a bíróságok által meghatározandó elvárt gondosság szintjét a jelen esetben tárgyalt „tökéletlen” kártérítés további bonyodalmakat okoz (Schäfer – Müller-Langer, (2008)). Már megállapítottuk, hogy ez a ködös jogi standard túlságosan nagy vagy kicsi elrettentésként fog hatni, azonban ha ráadásul nem áll fenn a tökéletes kártérítés esete, akkor még tovább módosul a költségminimalizálási probléma. Ha a kártérítés csak a veszteség egy részét (m) fedezi, akkor:

$$L(x,0) = c(x) + md(x)h(x) \rightarrow \min, \text{ ahol } m \neq 1.$$

$$d'(x)h(x) + h'(x)d(x) = -c'(x)/m$$

Azaz ha alulkompenzáció esete forog fenn ($m < 1$), az elrettentő hatás irányát nem lehet biztosan meghatározni, azonban ha tudjuk, hogy m értéke nullához tart ($m \rightarrow 0$), akkor túl kicsi lesz az elrettentő hatás a jogi norma be nem tartása esetén. Míg ha túlkompenzáció esete forog fenn ($m > 1$), akkor, ha csak a valószínűség-eloszlás függvényt ismerjük, az túlzott mértékű elrettentéshez vezet. Szigorú felelősség esetében az előbbi eredmények egyértelműek: a túlkompenzáció túlságosan nagy ösztönzöt jelent a károkozó számára, túlzott elővigyázatosságot eredményez, míg az alulkompenzáció kevésbé rettent el a károkozástól és elégtelen gondossági szinthez vezet.

Bizonytalanság feltűnhet a tökéletes kártérítéssel kapcsolatban is, ha a bíróságok bizonytalanok a veszteség szintjének megállapítása során (Shavell, (2002)). Amennyiben a

bíróságok ugyan az egyes esetekben tévednek a veszteség szintjében, de becsléseik átlagosan helyesek, akkor a hatékony elővigyázatossági szintre ösztönzés nem csökken. Azonban a veszteség szintjének felmérése sokkal nehezebbé válik, ha nem csak az aktuális, jelenbeli költségeket, veszteségeket kell felmérnie a bíróságoknak, hanem a múltban feltűnt, vagy a jövőben várható veszteségek meghatározása szükséges (Visscher, (2009)). Hasonlóképpen nehezedik a veszteség szintjének meghatározása, ha nem pusztán anyagi veszteségekről van szó, melyeket a piac „beáraz”, hanem olyan nem anyagi veszteségekről, melyek a hasznosságban bekövetkezett veszteségekkel korrelálnak. S bár mindkét veszteség típus csökkenti a társadalmi jólétet, az utóbbit sokkal nehezebb becsülni. Jelentősége, hogy amennyiben a kártérítés mértéke nem tükrözi a nem anyagi veszteségeket, csökken az ösztönző a gondosság hatékony szintre növelésében (Lindenbergh – Kippersluis, (2009))

4. Az elvárt gondosság szintjének meghatározása

4.1. A Hand-szabály

Az eddigiekben már nagy hangsúlyt fektettünk az elvárt gondosság szintjére. Az alapmodell bevezetésekor feltételeztük, hogy az elvárt gondosság szintje egyenlő a költségminimalizálás eredményeként kapott társadalmi optimummal, majd a modell kiterjesztése során vizsgáltuk azt is, hogy milyen következményekkel jár, ha ez az egyenlőség nem áll fenn vagy ha a felek bizonytalanok a minimális gondosság mértékében. Most még azt kell megvizsgálunk, hogy a szakirodalom szerint (Landes – Posner, (1987)) az amerikai bíróságok milyen elméleti módszer segítségével próbálják ezt a szintet meghatározni és ennek tudatában térhetünk át a kártérítések gyakorlati elemzésére.

Jelölje P a baleset bekövetkezésének valószínűségét, B az elővigyázatosság költségét és L pedig a bekövetkező kár nagyságát. A potenciális károkozó akkor és csak akkor vétkes, ha az elővigyázatosság költsége kisebb, mint a várható kárköltség, azaz ha:

$$B < PL$$

Ez a híres gondatlanságot meghatározó Hand-szabály.

Feltehetjük a kérdést, hogy ez mennyiben emlékeztet bennünket az eddigi költségminimalizálásra épülő közgazdasági modellünk által meghatározott optimális eredményre?

Egy kis számpéldán keresztül könnyen szemléltethetjük (Landes – Posner, (1987)): az optimális elővigyázatossági szint költsége, $B(x^*)$, 10 000 Ft, az emellett felmerülő várható kár, $P(x^*)L$ pedig 25 000 Ft lenne. Ezenkívül tudjuk, hogy ha a károkozó nem gyakorol elővigyázatosságot, a várható kárköltség, $P(0)L$, 100 000 Ft, ha pedig 10 „egységnyi” óvintézkedést, $B(10)$, valósít meg 50 000 Ft-ért, a várható kárköltség, $P(10)L$, nulla lesz. Ha csak azt a két esetet hasonlítjuk össze, amikor nincs gondosság, és amikor az akkora, hogy megszűnik a kárveszély, akkor a Hand-szabály szó szerinti alkalmazása esetén azt mondanánk, hogy a károkozó gondatlannak minősül, ha nem teszi meg a 10 egységnyi elővigyázatosságot, hiszen ekkor:

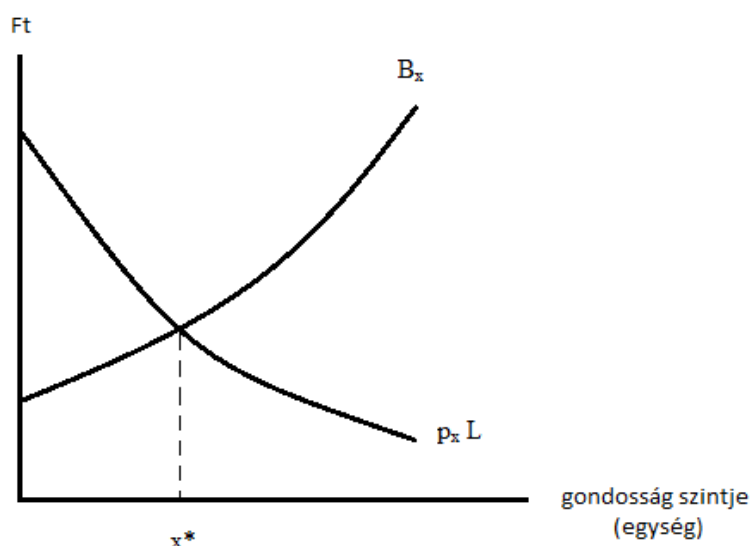
$$\begin{aligned} B(10) &< P(0,0)L \\ 50\,000 \text{ Ft} &< 100\,000 \text{ Ft} \end{aligned}$$

Ez azonban nyilvánvalóan nem lenne hatékony megoldás, hiszen így a társadalmi összköltség nagyobb lenne az optimálisnál, 35 000 Ft-nál.

A Hand-szabály azonban szigorúan határelemzésre szolgál és szerencsére Landes – Posner (1987), vagy épp Cooter – Ulen (2005) szerint az amerikai bíróságok is ilyen módon alkalmazzák. Ezért talán szerencsésebb a következő módon felírunk:

$$B_x < -p_x L$$

Ahol B_x az elővigyázatosság határköltsége, $p_x L$ pedig a várható kár nagyságában beállt változás. Tehát a Hand-szabály alapján akkor minősül gondatlannak valaki, ha olyan elővigyázatossági szintet választ, amely esetén a további elővigyázatosság határköltsége kisebb, mint az ezáltal elért határhaszon (várható kár csökkenése). A Hand-szabályt ilyen módon grafikusán is ábrázolhatjuk:

5. ábra: A Hand-szabály szerinti optimális elővigyázatosság szintje

A két görbe metszéspontjában, ahol az elővigyázatosság határköltsége egyenlő a határhasznával, alakul ki az egyensúly: a társadalmilag optimális elvárható gondosság szintje, x^* . Amennyiben a károkozó ennél kevesebb óvintézkedést tesz, az ábrán x^* szinttől balra, gondatlannak minősül. Ha eléri a minimális gondosság szintjét, nem minősül gondatlannak a kár bekövetkezése esetén, ezek a káresetek közgazdasági értelemben elkerülhetetlenek. Ezt látva elmondhatjuk, hogy a szabály teljes mértékben megegyezik eddigi gondolatmenetünkkel és az optimális eredményt adja.

A Hand-szabály úgy tűnik, nem foglalkozik a károsult elővigyázatossági szintjével, ami akár helytelen elvárt gondosság felállítását eredményezheti a károkozó számára. Azonban a Hand-szabály a megfelelő módon mindkét félre, így közreható vétkesség mellett is

alkalmazható. Tudjuk, hogy ez alapján a felelősségi szabály alapján a károsult nem kaphat kártérítést, ha ő maga gondatlan volt. Azaz a szabály értelmében ha:

$$B_y < p_y L$$

Itt felmerülhet a kérdés, hogy mi van akkor, ha a károkozó által gyakorolt elővigyázatosság határkölsége kisebb, mint a károsulté. Ez nem jelent problémát: a Hand-szabályt úgy kell alkalmaznunk az egyik félre, hogy közben feltételezzük, hogy a másik fél eleget tett a számára előírt elvárt gondossági szintnek (Landes – Posner, (1987)).

4.2. A szabály alkalmazása a gyakorlatban

Azt könnyen beláthatjuk, hogy miért van sok kártérítési ügy szigorú felelősségi szabály esetén: még ha mindenki be is tartja a társadalmilag optimális elővigyázatosság szintjét, egy káreset előfordulásának valószínűsége továbbra is pozitív ($p > 0$) – ezek a közgazdasági értelemben vett elkerülhetetlen balesetek – egészen addig, amíg a potenciális károkozók aktivitási szintje le nem csökken nullára.

Azonban ha a Hand-szabály tényleg megfelelő ösztönzőként hat a gondatlanság eredményeként bekövetkező káresetek elkerülésére, akkor nem lenne gondatlanság és nem lennének vétkességi felelősségi káresetek a bíróság előtt – legalábbis egyiket sem nyerné meg a károsult, hiszen ezekben az esetekben az elkerülhetetlen balesetek költségét nekik kell állni. Miért van akkor mégis vétkességi felelősségi szabályok esetén is per a bíróságokon?

Már láthattuk a 3. fejezetben, hogy a bíróságok tévedhetnek, hibákat követhetnek el és bizonytalanság is fennállhat az egyes modellbeli tényezőkkel kapcsolatban, s ezek hatására akár egy gondatlan károkozó mentesülhet a felelősségre vonás alól, vagy egy elvárt gondossági szintet teljesítő károkozó kerülhet felelősségre vonásra. Azonban a kérdés megválaszolásához érdemes még szemügyre vennünk a Hand-szabály alkalmazását a gyakorlatban. Amikor a bíróságok azt vizsgálják, hogy vajon valamelyik fél számára elkerülhető lett-e volna a káreset kisebb költséggel, mint a várható kárkölségek, a káreset elkerülésének átlagos költségeit becslik (Posner, (1997)). Azaz általában nem veszik, illetve nem tudják figyelembe venni – a magas adminisztrációs költségek, főként az információs költségek miatt – a felek egyéni kárelkerülési képességeit. A „reasonable man” koncepció szerint a felek elvárható gondosságának szintjét úgy becslik, ami *az adott helyzetben általában elvárható egy átlagos embertől*. Azonban könnyen beláthatjuk, hogy ez sok esetben

nem vezet hatékony megoldáshoz. Nézzünk egy példát, melyben egy adott káreset elkerülése egy átlagos potenciális károkozó számára 10 000 Ft-ba kerül, azonban néhány lehetséges károkozó kisebb kárelkerülési „képességgel” rendelkezik, és nem tudja megelőzni a kárt 25 000 Ft-nál olcsóbban. Ebben az esetben az utóbbi csoport számára az elvárt gondosság szintjének a teljesítése sokkal nagyobb költséggel jár és a költségminimalizálási probléma optimális megoldása számukra az elvárt gondossági szintnél kisebb elővigyázatossági szint választása lesz ($x^* < x'$). Meg kell jegyeznünk, hogy természetesen amennyiben nyilvánvaló vagy minimális adminisztrációs költséggel megállapítható, hogy az adott személy eltér az átlagostól, akkor ezt figyelembe tudják venni a bíróságok. Például egy vak károkozó kisebb elvárt gondossági szinttel szembesül, mely elővigyázatossági szint a vak emberek csoportján belül azonban egyforma és „átlagos” (Posner, (1997)).

A bizonytalansággal foglalkozó 4.3.-as alfejezetben már volt szó arról, hogy a felek aktuális elővigyázatossági szintje nem mindig egyenlő a célzott elővigyázatossági szintjükkel, ami szintén forrása lehet annak, hogy gondolatmenetünk ellenére miért is fordul elő vétkességi káresetes bírósági per. Ezt a jelenséget (Landes – Posner, (1987)) egy sztochasztikus modell keretében vizsgálja. Bár a károkozó célja a x^* gondossági szint elérése, azonban a megvalósított gondossági szint:

$$x = x^* + \varepsilon$$

ahol ε egy véletlen változó nulla várható értékkel. Így a modell keretében például bemutatható a fáradság, figyelemcsökkenés hatása vezetés közben: ebben az esetben a változó negatív értéket vesz fel és a bíróság egy esetleges baleset bekövetkezésekor gondatlannak ítélni a károkozót.

Az ebben az alfejezetben bemutatott koncepciók jelentősége, hogy – mint azt már a túl magasan megállapított elvárások modelljénél is láthattuk – bizonyos értelemben szigorú felelősségi vonást csempésznek a vétkességi felelősségbe. Amennyiben ugyanis a példában látott kisebb kárelkerülési „képességgel” rendelkező potenciális károkozó szembesül a bíróságok által meghatározott, adott helyzetben általában elvárható gondossági szinttel, az esetleg oly mértékben magas, hogy teljesítése lehetetlen vagy nem racionális számára. Így inkább dönt az esetében optimális elővigyázatossági szint mellett, mellyel úgy gondolja, hogy közgazdasági értelemben hatékonyan tesz a baleset megelőzéséért. Ezzel azonban vállalja, hogy a számára már „elkerülhetetlennek” számító káresetek esetleges bekövetkezése esetén mindenképpen felelősségre vonásra kerül – ugyanúgy, mint egyszerű szigorú felelősség alkalmazása esetén –, hiszen nem teljesítette az elvárt gondosság szintjét.

5. Magyar jogesetek az elemzési keretben

5.1. A magyar jogi szabályozás

A magyarországi kártérítési jogrendszer, a legtöbb államhoz hasonlóan, alapesetben a viszonylagos (összehasonlító) vétkességi felelősségi szabályt alkalmazza. A magyar Polgári Törvénykönyv a kártérítések általános szabályiról pontosan így rendelkezik:

339. § (1) Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. [...]

340. § (1) A károsult a kár elhárítása, illetőleg csökkentése érdekében úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e kötelezettségének nem tett eleget. [...] (Ptk.)

A kártérítési jog általános eljárási szabályinak részletes ismerete nem szükséges elemzésünkhöz, azonban egy egyszerű gondolatmenet erejéig érdemes foglalkoznunk vele. A felperes (károsult) köteles a per során először bizonyítani, hogy kára keletkezett és hogy ez a kár az alperes (károkozó) felróható magatartásának köszönhető. Ha nem sikerül bizonyítania, akkor a bírósági per már ebben a szakaszban befejeződik. Ha sikerül, akkor ezt követően az alperes bizonyíthatja, hogy ő úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

A magyar kártérítési jogrendszer elsősorban a fokozott veszéllyel járó tevékenység, úgynevezett veszélyes üzem esetében alkalmaz a vétkességi felelősségtől eltérő szabályozást, itt a szigorú felelősség kiterjedtebb alkalmazásáról beszélhetünk:

345. § (1) Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. Ezeket a szabályokat kell alkalmazni arra is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.

(2) Nem kell megtéríteni a kárt annyiban, amennyiben a károsult felróható magatartásából származott. [...] (Ptk.)

A nagyobb kockázattal járó tevékenységek folytatója tehát a szigorú felelősség közreható vétkességgel szabályozással szembesül.

5.2. Jogesetek

A magyar kártérítési jogesetekkel kapcsolatos bírósági határozatokat öt évre visszamenően, 2006 januárjától kezdve vizsgálom. Elemzésem során a „tipikus”, jól megfogható esetekre koncentrálok, mellőzöm az orvosi műhibákkal kapcsolatos kártérítési jogeseteket, ill. az államigazgatási szervekhez, intézményekhez kapcsolódó bírósági pereket, mert ezek újabb szempontok figyelembevételét igényelnék, melyek jelen dolgozat kereteibe nem illenek bele.

Az előző fejezetekben bemutatott elemzési keretben el tudjuk helyezni a magyar kártérítési jogi gyakorlatból vett jogeseteket. Kijelenthetjük, hogy a bemutatott alapmodell kiterjesztett változata érvényesül a gyakorlatban: előfordul, hogy a bíróságok tévednek, hibákat követnek el és bizonytalanság is fennáll a modell változóival kapcsolatban. Azt is feltételezhetjük, hogy a kártérítések mértéke alacsony, nem éri el a tökéletes kártérítés szintjét. Ez az utóbbi állításunk annál inkább igaz, minél inkább hangsúlyosabb a nem anyagi kár aránya az okozott kár összetételében – hiszen ezek megállapítása, pontos mérése szinte lehetetlen a bíróságok számára és rendszeresen alábecsülik (Posner, (1997), Cooter – Ulen, (2005), Lindenberg – Kippersluis, (2009)).¹⁰

A kiválasztott magyar jogesetek kapcsán elsősorban a bíróságok által meghatározott elvárt gondosság szintjére koncentrálok, arra keresem a választ, hogy a bíróságok a gyakorlatban figyelembe veszik-e a károsult magatartását, milyen szinten határozzák meg az elővigyázatosság szükséges szintjét a károkozó számára és ez milyen hatásokkal jár a káresetek szereplőire. *Vajon elvárható-e az elvárt gondosság szintje?*

A kiválasztott jogesetek a feltett kérdésnek megfelelő struktúrában kerülnek ismertetésre: először azok az esetek, amikor túlzottnak tűnnek az elvárások, ezt követően, amikor az elvárt gondosság szintje rendben levőnek tűnik, s végül amikor az elvárt elővigyázatossági szint túl alacsonynak látszik.

¹⁰ Fontos megjegyezni, hogy a jog és a közgazdaságtan kárfogalma igen eltérő. Közgazdaságilag kár minden, ami hasznosságcsökkenést okoz. Ezt alkalmazzuk a fenti modellekben is. Ezzel szemben a jog nagyon erősen megszabja, hogy mi lehet kártérítés oka: (i) vagyon értékcsökkenése, (ii) elmaradt haszon, (iii) a kárenyhítésre fordított költségek, illetve (iv) a nem anyagi károk közül az, amely valamiféle abszolút védelem alá eső (személyiségi) jog sérelméből származik. Ami nem ilyen abszolút védelem alatt álló jog, az hiába hasznosságcsökkenés, nem von maga után kártérítést.

5.2.1. Túlzottnak tűnő elvárások

BH2006.10

A felperesek hozzátartozója M1-es autópályán közlekedett tehergépkocsijával, amikor észlelte az autópálya szemközti oldalán a kigyulladt tehergépkocsit. Leállt és a tűzoltó készüléket magához véve szaladt, hogy segítkezzen a gépkocsi oltásában, de amikor az úttesten áthaladt, és a pályatestet belülről határoló dróthálón is átjutott, mivel – mint az a sötétben nem volt látható – az adott szakaszon a két pályatest két különálló egymástól néhány méter lévő hídon halad éppen, a két pályatest között lezuhant az autópálya alatti útra, és halálos sérüléseket szenvedett.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az eset nem tartozik a veszélyes üzemi felelősség alá, hiszen az autópálya önmagában, és a kezelőnek ehhez kapcsolódó kötelezettsége nem fokozott veszéllyel járó tevékenység, míg az itt zajló gépkocsiforgalom annak minősül. Ugyanakkor kijelentette, hogy a felperesek hozzátartozójának segítségnyújtási szándéka jogilag nem kifogásolható. Az I. rendű alperes a kártérítési felelősség alól csak akkor mentesülhet, ha minden előforduló helyzetre felkészülve és arra számítva, úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben tőle elvárható, mégis bekövetkezett a baleset. Jelen esetben a közút kezelőjétől elvárható, hogy magasban húzódó autópálya-híd esetén, ha a pályatesteket légrés választja el, kiegészítő műszaki létesítményt - pl. átjárhatatlanul magas kerítést, vízszintes védőhálót - alkalmazzon, hogy a leesés elleni védelmet megfelelően biztosítsa. A bíróság döntése alapján tehát a kártérítési felelősség szempontjából a közútnak, autópályának a működésével szükségszerűen együtt járó baleseti helyzetekben is védelmet kell nyújtania. Így bár az alperes eleget tett a szabványoknak és műszaki előírásoknak, mivel ez elégtelennek bizonyult a baleset megelőzésére, a szükséges elvárható többletintézkedések hiányáért felelősséggel tartozik.

A fő probléma az elemzésünk szempontjából itt az, hogy vajon miért ítélte a bíróság az autópálya működésével szükségszerűen együtt járó baleseti helyzetnek, ha valaki át akart mászni az egyik pályaszakasról a másikra? Bár jelen esetben az áldozat lépése tényleg nem tekinthető gondatlannak, de annak, hogy ilyen eset előforduljon olyan kicsi a valószínűsége, hogy a Hand-szabály szerint szinte biztos, hogy nem indokolt óvintézkedés a pályaszakaszok közötti rés kitöltése.

Ezt a három jogesetet együtt vizsgálhatjuk, hiszen tárgyukat és a bírósági döntést tekintve is megegyeznek. A jogesetek tényállása szerint a felperesek az alperesek által létesített antennatornyok közelében lévő ingatlanok tulajdonosai, akik torony jelenlétével összefüggő és az ingatlanaik forgalmi értékének csökkenéséből eredő káraik megtérítését igényelték.

A bíróság megállapította, hogy a törvény kötelezettséget ír elő a szomszédos ingatlanok védelmében a hírközlési létesítmény elhelyezésére. Eszerint ennek úgy kell történnie, hogy az az adott körülmények által lehetővé tett legkisebb mértékben zavarja a szomszédos ingatlanok tulajdonosait. Azonban mivel a zavarás önmagában nem minősül szükségtelennek, a felpereseknek azt kellett bizonyítaniuk, hogy nekik, mint ingatlanszomszédoknak a torony ottlétével megvalósult-e a szükségtelen zavarása, és ha igen, ezzel okozati összefüggésben csökkent-e az ingatlanaik forgalmi értéke. A zavarás szükségtelensége - a kilátásvonás, a beárnyékolás, az intimitás elvesztése, az adott környezetbe nem illő létesítmény látványa következtében - megállapítható. És bizonyított, hogy a felperesek ingatlanaiban a közelükben létesült építmény léte miatt következett be értékcsökkenés, amely a felperesek kára. Az alperes hiába hivatkozott arra, hogy a technikai berendezés közérdekből épült, a bíróság indoklása szerint a társadalom széles rétegei részére végzett tevékenységgel okozott kárt is meg kell téríteni, mert ez a jogellenességet nem zárja ki. A kimentés körében az alperesnek azt kellett volna bizonyítani, hogy az antennatorny csak ott volt létesíthető, vagyis arra akár drágábban, akár a többi torony előre átgondoltan tervezett létesítésével sem lett volna más lehetőség.

A jogesetek kapcsán nyilvánvalónak tűnik, hogy az elvárt gondosság szintjét a bíróság nagyon magasán határozta meg, hiszen az alperestől az antennatornyok tervezésével kapcsolatban elvárta, hogy az összes lehetőséget figyelembe véve a zavarás mértékének minimalizálásával döntsön. Azaz érvelése szerint, ha drágábban ugyan, de lehetséges lett volna másként, akkor az gondatlannak minősül. Vagyis egyáltalán nem vizsgálta a költséget, holott a Hand-szabály szerint csak akkor lett volna elvárható máshol felépíteni az antennatornyot, ha annak társadalmi határhaszna (kevesebb vagy egy embert sem zavar), meghaladja a határköltségét (más lehetőségek feltérképezése, engedélyezések, lefedettség...).

BH2010.213

Az alperes kollégiumában lakó felperesek a kollégium udvarán feküdtek, amikor egy fáról lezuhanó korhadt, vastag ág rájuk esett és ennek következtében több sérülésük keletkezett. A felperesek a balesettel összefüggő vagyoni és nem vagyoni káraik megtérítésére kérték az alperes kötelezését.

A Legfelsőbb Bíróság szerint – a másodfokú ítélettel ellentétben - nincs jelentősége annak, hogy a faág a kollégium udvarán álló vagy a szomszéd kertben lévő fáról esett-e le, mert az alperesnek - mint az ingatlan tulajdonosának - a karbantartási kötelezettsége a kertbe áthajló ágak vonatkozásában is fennáll, ezért felelős az e kötelezettsége elmulasztásával okozott kárért. A Ptk. szerint a tulajdonos a földjére áthajló ágakat jogosult levágni, ha azok a föld rendes használatát gátolják és a fa tulajdonosa azokat felhívás ellenére sem távolítja el. Ebből következően az alperest az áthajló ágak tekintetében is terhelte olyan kötelezettség, hogy azok szemrevételezéssel való megvizsgálása alapján megállapítsa: az ágak balesetveszélyesek-e. Az alperes hiába hívta fel a figyelmet az ellentmondásra hogy amikor a felperesek az alperes ingatlanán lévő fákról beszélnek, azokat olyan magasnak tartják, amelyek esetében szemlélődéssel a balesetveszélyességet nem lehet megállapítani, míg a szomszédos ingatlanon lévő fa áthajló ágának balesetveszélyességét egyértelműen megállapíthatónak tartják. A lefolytatott bizonyítás alapján a bíróság ítéletében megállapította, hogy az udvaron lévő öreg, magas fák rendszeres kezelése, ellenőrzése, karbantartása nem történt meg. A felperesek közreható magatartást nem tanúsítottak, az udvar használata részükre nem volt tilos.

Úgy tűnik, hogy – ugyanúgy, mint az előző antennatornyos jogesetek esetén – abból a tényből, hogy volt fizikailag (és jogilag) lehetséges megoldás a baleset megelőzésére, arra a következtetésre jut a bíróság, hogy a gondosság megköveteli ennek megvalósítását, függetlenül annak költségeitől.

BH2010.102

F. P. P.-né munkából hazafelé menet kerékpárjával elesett, aminek következtében bal térdkalács darabos törést szenvedett. A sérülései miatt kifizetett ellátások és járulékaik megtérítésére az egészségbiztosítási pénztár fizetési meghagyást bocsátott ki a T. Nagyközség Önkormányzata ellen, mivel a közút kezelője az önkormányzat, így neki kellett volna gondoskodnia arról, hogy az út biztonságos közlekedésre alkalmas legyen.

Megállapította a bíróság, hogy a felperes a belterületi utak hó eltakarítására szerződést kötött, azonban a baleset nem a hó eltakarítással kapcsolatosan következett be. A felperes a baleset időpontjában a kezelésében lévő közút csúszásmentesítését – jóllehet feladatkörébe tartozott volna az önkormányzatokról szóló törvény és a közutak igazgatásáról szóló rendelet alapján – nem végezte el, így nem tett eleget azon kötelezettségének, hogy a közút biztonságos közlekedésre alkalmas legyen, és mivel ezzel összefüggésben következett be a sérült balesete, ezért a megtérítési kötelezettsége fennáll. A felperes a sérült közreható magatartását kifogásolta, hiszen vallomása szerint az úttest száraz és közlekedés szempontjából biztonságos volt, annak csupán a széle volt jégbordás, ehhez képest a sérült maga hozta meg azt a döntést, hogy mégis ezen jégbordás részre hajtott. A Legfelsőbb Bíróság azonban kijelentette, hogy jelen esetben a felperes nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, és mivel megtérítési kötelezettsége a felelőssége fennállása mértékéig állapítható meg, így kármegosztásra lehetőség nem nyílt.

Mivel a felperes nem teljesítette a jogszabályokban számára meghatározott elvárt gondosságot, kötelezték a kártérítés megfizetésére. Azonban miért elvárt a teljes út csúszásmentesítése, hogyha az enélkül is jól használható – s esetleg csak a sérült figyelmetlensége volt a baleset oka? A Hand-szabály szemszögéből a balesetveszélyt nem csökkenti jelentősen, ha az út szélén is lekaparják a jeget (a p kicsi), azonban a költsége nagy.

BH2010.7

A felperes személygépkocsijával az M3-as autópályán a belső forgalmi sávban haladva a őzzel ütközött és a gépkocsijában kár keletkezett. Keresetében kártérítés megfizetésére kérte az alperes kötelezését arra hivatkozással, hogy nem gondoskodott a vadvédelmi kerítés megfelelő állapotban tartásáról, így az őz az autópályára feljuthatott és ott a gépkocsijával ütközve abban a kárt okozott.

A másodfokú bíróság szerint az alperes jogszabályban előírt kötelezettsége az állatoknak az autópályától való távoltartása, ennek ellenére szinte naponta felkerültek oda nagyobb testű házi- és vadállatok, tehát az alperes nem biztosította az átjárás elleni védelmet. Az alperes hiába hivatkozott a perbeli szakértő véleményére, miszerint nem állapítható meg, hogy a kerítés a baleset időpontjában, a baleset helyszínénél sérült volt. A bíróság szerint jogvita eldöntése szempontjából az a lényeges, hogy a baleset időpontjában alkalmas volt-e a funkciójának ellátására. A szakértő véleményének szóbeli kiegészítéséből, az útellenőri jelentésből, valamint a javítási munkalapok tartalmából okszerűen következtek a bíróságok

arra, hogy az őz a kerítésen át az autópályára juthatott, a baleset ténye pedig bizonyítja, hogy át is jutott és a felperes gépkocsijával való ütközéssel kárt okozott. **A Legfelsőbb Bíróság külön kitért arra, hogy az alperes alaptalanul hivatkozott arra, hogy a bíróságok indokolatlanul kiszélesítették az elvárhatóság mércéjét. Az alperes felelőssége nem objektív, hanem éppen a helyzetnek megfelelő, még akkor is, ha csak azzal mentesülhet a kártérítési felelősség alól, ha bizonyítja, hogy bár minden alkalmas lehetőséggel élt az állatok távoltartása érdekében, ennek ellenére az őz az autópályára jutott.** Az elvárhatóság nem százszázalékos, hanem a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése szerinti kimentési mérce, amelynek tartalmát a szabvány adja meg. A védőkerítésen felül egyéb védekezési módokat is alkalmazhatott volna az alperes, amelyek az ésszerű és a célszerű gazdaságosság körében elvárhatók voltak.

Az autópálya kezelőjének kártérítést kellett fizetnie annak ellenére, hogy a szakértői vélemény szerint nem állapítható meg, hogy a vadkerítés a baleset helyszínénél hibás lett volna. A bíróság szerint az a lényeges, hogy a baleset időpontjában mégis átjuthatott rajta egy őz, mely balesetet okozott. A fő probléma azonban, hogy azt nem vizsgálta, hogy mit lehetett volna még tenni, és milyen költséggel, hogy a baleset elkerülhető legyen. Maga a kár bekövetkezése szerinte azt mutatta, hogy az alperes gondatlan volt. A Hand-szabály logikáját itt sem láthatjuk.

5.2.2. Elfogadhatónak tűnő elvárások

BH2006.338

A felperes udvarát papírhulladék fedte, amelyre M. J. rálépett, megcsúszott, a lába megbicsaklott, majd meg is dagadt. Később kiderült, hogy lába eltörött és emiatt táppénz-ellátásban részesült. Az alperes fizetési meghagyást bocsátott ki a felperes terhére, amelyben a sérült balesetével összefüggésben nyújtott egészségbiztosítási ellátás megtérítése kötelezte.

A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló törvény értelmében, aki az egészségbiztosítási ellátásra jogosult betegségéért, keresőképtelenségéért, munkaképesség-csökkenéséért vagy haláláért felelős köteles az emiatt nyújtott egészségbiztosítási ellátást a felelősség mértékében megtéríteni. A Legfelsőbb Bíróság szerint megalapozottan állapította

meg az alperes, hogy a baleset a felperes telephelyén következett be, és következtetése is helytálló, hogy annak oka a papírhulladékok szétszóródása volt. Hiszen a papírfeldolgozással, megsemmisítéssel foglalkozó cég telephelyén a papírlapok szétszóródása és szél általi szétfűvése az udvaron valós jelenség (lehetőségét maga a felperes is elismerte). Ez önmagában balesetveszélyes, a megbotlás, elcsúszás veszélyét hordozó körülmény, ezért folyamatos elhárítására a felperes köteles (az Mvt. alapján). Ha ennek a kötelezettségének a felperes nem tesz eleget, az itt bekövetkezett megbotlásért, elcsúszásért, és az ebből eredő sérülésért a Ptk. 339.§ alapján felelőssége megállapítható.

Jelen esetben úgy érezzük, hogy a bíróság által meghatározott elvart gondosság szintje reálisnak tűnik. Azonban azt is láthatjuk, hogy a bíróság a közrehatást hivatalból nem vizsgálta, a felperes pedig a felelősség egészét vitatta így a közrehatás vizsgálatára nem kerülhetett sor.

BH2009.368

H.-né H. E. biztosított vonattal utazott b.-i munkahelyére. R. Állomásra 3. peronjára megérkezve kb. 70 cm magasról kellett a vonatról lelépnie, annak utolsó lépcsőfokáról a különböző méretű, apró kövekkel borított peronra. H.-né H. E. jobb bokája a talajra érkezéskor kibicsaklott, amelynek következtében külboka szalagszakadását szenvedte el, ami keresőképtelen állományt okozott. A bekövetkezett sérülés miatti egészségbiztosítási ellátási költség megtérítésére kötelezte az Egészségbiztosítási Pénztár az üzemeltető felperest.

A Ptk. 339. § alapján jelen esetben az elvárható gondosság szintjét az Országos Közforgalmú Vasutak Pályatervezési Szabályzata és a 103/2003. GKM alapján határozta meg a bíróság. E szerint szilárd burkolat szükséges minden olyan peronra, amely 80 km/h nagyobb sebességre alkalmas vágány mellett van, vagy ahol a napi utasforgalom 500 főnél nagyobb, vagy ahol motoros targonca is közlekedik; ill. hogy a peron magasságát a közlekedő járművek padlószintje, illetve a fellépést lehetővé tevő lépcső magassága szerint kell megszabni úgy, hogy a peronok burkolata szilárd és pormentes legyen. A felperes a fenti előírásoknak egyáltalán nem tett eleget, a vonatról való leszállóhely kialakítása balesetveszélyes volt, hiszen tény, hogy a peronon nem volt szilárd burkolat, sőt a talaj különböző méretű kövekből állt, a lelépési távolság pedig rendkívül magas volt, ezért kártérítési kötelezettsége fennáll.

Az elvart gondosság szintje elvárhatónak tűnik: a jogesetben egy viszonylag valószínű balesetről beszélünk – szemben az előző alfejezetben levőkkel – amiket viszonylag alacsony

költségekkel el lehet kerülni. Azaz a Hand-szabály értelmében is valószínűleg elvárhatónak minősülne a bíróság által meghatározott gondossági szint.

BH2010.272.

A felperes keresetében kártérítés megfizetésére, az ingatlanában jelentkező károk kijavítására, és felpályás útlezárás elrendelésére kérte az alperes kötelezését arra hivatkozva, hogy a tulajdonát képező ingatlana mellett elhaladó, az alperes kezelésében lévő közút gépkocsi forgalma miatt károsodott. Állította, hogy a rezgések következtében a falak megrepedeztek, a falak szigetelése megsüllyedt, a falak átnedvesedtek, valamint, hogy a közút a háza felé lejt, ezért odavezeti a vizet és az úttesten haladó járművek is felcsapják a falra az esővizet.

A Legfelsőbb Bíróság véleménye alapján az alperes kártérítési kötelezettségeit ahhoz képest kell megítélni, hogy a jogszabály a helyi önkormányzat terhére a közút kezelésével kapcsolatban milyen feladatokat állapít meg. A közút kezelője - többek között - köteles gondoskodni arról, hogy a közút a biztonságos közlekedésre alkalmas legyen. Ezért a közút forgalmi rendjét a közút kezelője alakítja ki, a forgalmi rend felülvizsgálatát köteles elvégezni a forgalmi körülmények, vagy a baleseti helyzet jelentősebb változása esetén, de legalább öt évenként és ha szükséges, azt módosítani kell.

A szakértői vélemény szerint az út forgalmának rezgései nem okoztak épületkárt a felperesnél, mert az épületen található repedések az épület korával és annak építési módjával vannak összefüggésben. A szakértői vélemény megállapítja azt is, hogy csak a nagy tömegű, 40 km-nél gyorsabban és rendszeresen az úton haladó súlyos gépjárművek alkalmasak repedések előidézésére. A felperes nem bizonyította, hogy az ilyen gépkocsi forgalom rendszeres lenne, azt pedig a felperes maga sem vitatta, hogy az alperes részéről sor került az 5 tonnás súlykorlátozó és a 20 km-es sebességkorlátozó tábla kihelyezésére. A jogerős ítélet megállapította, hogy az alperes számára az előírt jogszabályi kötelezettségek teljesültek és emellett a károk megelőzése érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Megállapíthatjuk, hogy mivel az önkormányzat a táblákat kihelyezte, és ezzel a teherforgalmat korlátozta, vélhetően minden a Hand-szabály szerinti költséghatékony lépést megtett. Más lenne (lehetne) a helyzet, ha a tiltás ellenére jártak volna arra teherautók, de ezt nem igazolta a tulajdonos.

5.2.3. Alacsonynak tűnő elvárások

BH2010.64

A 2006. június 29-én Sz.-en rövid idő alatt lehullott nagymennyiségű csapadék, - a meteorológiai gyakorlat szerint felhőszakadásnak minősülő esőzés - a felperesek tulajdonát képező ingatlanban jelentős károkat okozott, mivel az elvezető csatornák nem tudták elvezetni a nagymennyiségű csapadékot. A felperesek mélygarázsát 70 cm magasságban elöntötte a csapadékvíz, aminek következtében az ott tárolt két személygépkocsi totálkárossá vált. A beavatkozó a felek lakásbiztosítása, illetve CASCO biztosítása alapján a károk nagy részét megtérítette. A felperesek keresetükben a lakás- és CASCO biztosításuk után is fennmaradó káruk megfizetésére kérték az alperest (az üzemeltető önkormányzatot) kötelezni.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a másodfokú bíróság téves jogi indokok alapján következtetett az alperes teljes kártérítési felelősségére. Az nyilvánvaló, hogy az alperest a vízelvezető rendszer tulajdonbavételével kapcsolatban mulasztás terheli, ami a tényleges üzemeltetés és a szükséges karbantartások elmaradásához vezetett. Azonban az igazságügyi műszaki szakértő véleménye szerint az elvezető rendszer tervezése nem felelt meg a tervezéskor érvényes műszaki irányelveknek és a kár keletkezéséhez hozzájárult a rendkívüli mennyiségű, felhőszakadásnak minősülő csapadék lehullása is. Ezért bár az alperes részéről a fenntartási-karbantartási munkák elvégzésének a hiányossága tovább rontotta a csapadékvíz elvezető rendszer működőképességét, a vizsgált károk figyelembevételével nyilvánvalóan nem terheli kártérítési felelősség a csapadékvíz elvezető rendszer tervezési hibáiért és az elháríthatatlan meteorológiai eseményért sem. Ezen károkért a felperesek sem felelősek, azonban a felpereseknek kell viselni a tulajdonukban bekövetkezett kárt, amelynek megtérítésére senkit nem lehet kötelezni. Tehát bíróság a jogellenes felróható magatartás és a kár bekövetkezése közötti okozati összefüggés hiányában a kártérítési felelősség hiányát megállapította.

A jogesetben a bíróság megállapította, hogy bár az önkormányzat gondatlanságával súlyosbította a helyzetet, azonban mivel a csapadékvíz elvezető rendszer tervezési hibáiért és az elháríthatatlan meteorológiai eseményért nem ő a felelős és ezek jelentős mértékben közre hatottak a kár bekövetkezésében, ezért kártérítési felelőssége nem állapítható meg. Úgy tűnik a bíróság elbújt annak vizsgálata elől, hogy – függetlenül attól, hogy ki volt a tervező – vajon a tervezés hibáinak felismerése nem lehetett-e volna mégis elvárható az alperestől.

5.3. Mit tudunk meg?

Legfőképpen arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a magyar joggyakorlatban milyen szinten állapítják meg a bíróságok az elvárt gondosság szintjét. Az elmúlt öt év kiemelt – a dolgozat szempontjából releváns - jogeseteinek elemzése után megállapíthatjuk: számos esetben reális, a jogszabályoknak és a hatékonyság szempontjának is megfelelő, elvárható elővigyázatossági szintet határoztak meg a bíróságok a károkozók számára.

Azonban észre kellett vennünk, hogy előfordulnak a szigorú felelősség kiterjesztése irányába ható lépések is: a bíróság nem egy esetben nagyon magasan húzta meg az elvárt gondosság szintjét. Azt is láthattuk, hogy az elvárható gondosság szintjének ilyen irányú elmozdulására nem annak köszönhető, hogy a bíróságok ezeket az eseteket áttolják a veszélyes üzemi felelősség hatálya alá. Azonban olyan magasan határozzák meg az adott esetben elvárható gondosság szintjét, hogy a jogszabályi keretek a károkozó számára közelítenek a szigorú felelősségi szabályhoz. Fontos megjegyezni, hogy az elvárt gondosság szintjének túl magasan történő meghatározása azért lehet veszélyes a jogalkalmazás szempontjából, hiszen az azonos típusú káreseteknél a többi bíróság az ismert esetekből fog kiindulni.

Így a dolgozatban feltett kérdésre válaszolhatunk: bár a magyar bírósági jogalkalmazásban az elvárt gondosság szintje általában rendben lévőnek tűnik, azonban számos esetben úgy érezhetjük, hogy a bíróságok követelménye túlzott: nem elvárható az elvárt gondosság szintje. Azaz a felállított hipotézis csak általában igaz.

Ez pedig a korábbi elemzési keretre visszautalva hatással lesz a szereplők elővigyázatossági szintjére. A gyakorlat alapján tehát megállapíthatjuk, hogy létezik a káreseteknek egy olyan csoportja, melyben a kártérítés mértéke alacsony, ahogy azt feltételeztük, a bíróságok által meghatározott elvárt gondosság szintje pedig jóval a társadalmilag optimális elővigyázatossági szint felett van. Mivel még ilyen modellben nem vizsgáltuk a szereplők magatartását, a végső következtetés levonásához ezt még meg kell tennünk.

6. Az eredmény modellezése

A 3. fejezetben a modell kiterjesztése során ugyan vizsgáltuk külön-külön, hogy milyen hatásokkal jár a modell szereplőinek magatartására, ha a kártérítés mértéke alacsony, ill. ha az elvárt gondosság szintje rosszul – túlságosan magasan - meghatározott, azonban a két ítélezési hiba együttes fellépését még nem vizsgáltuk.

A szakirodalomban az említett hibákkal és a bizonytalansággal foglalkozik Dari-Mattiacci egy tanulmánya (Dari-Mattiacci, (2005)). Ő azonban azt vizsgálja, hogy egy adottnak vett ítélezési hibát hogyan lehet korrigálni egy másik segítségével annak érdekében, hogy a szereplők továbbra is a társadalmi optimum körüli elővigyázatossági szintet válasszanak. A cikk 6. állítása szerint, vétkességi felelősség esetén az alulkompenzáció hatását korrigálni lehet azzal, ha az elvárt gondosság szintjét az optimálisnál alacsonyabban határozzák meg a bíróságok.¹¹

Úgy tűnik, hogy az általunk kapott gyakorlati eredményben pont az ellenkező irányú elmozdulással találkozunk: annak ellenére, hogy a kártérítések mértéke alacsony, a bíróságok az elvárható gondosság szintjét némely esetekben mégis nagyon magasan szabják meg. Milyen hatással jár ez a modell szereplőire?

Nem teljes kártérítés és szigorú felelősség esetén a károkozó egyéni költségfüggvényét a következő módon írhatjuk fel:¹²

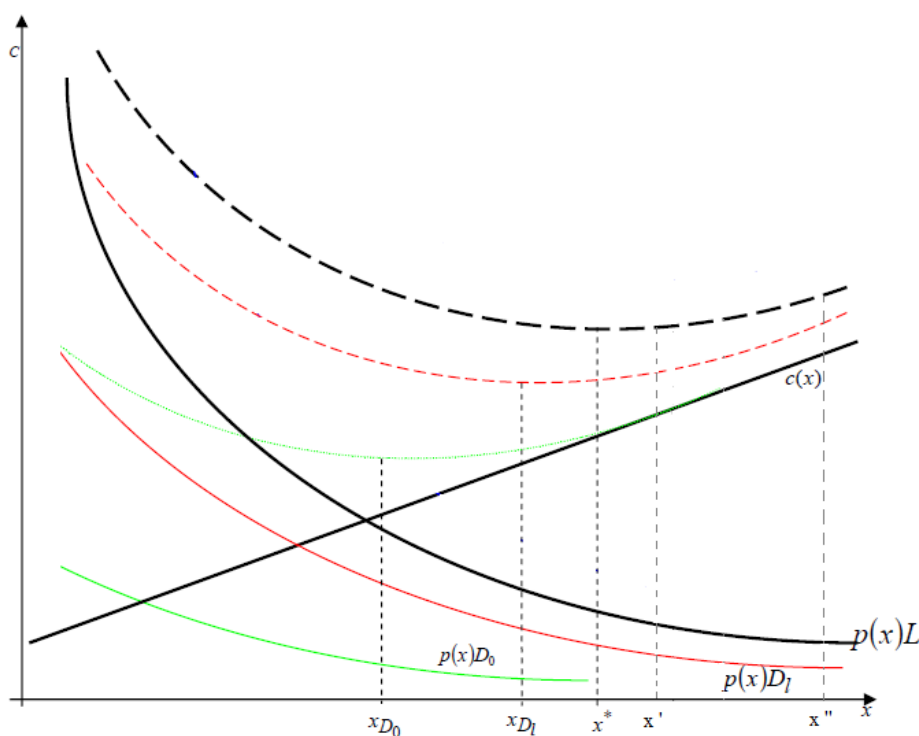
$$L(x,0) = c(x) + m p(x)D \rightarrow \min, \text{ ahol } m < 1$$

Tegyük fel, hogy az elvárt gondosság szintjét a bíróságok olyan magasan állapítják meg, hogy annak teljesítése számukra szinte lehetetlen vagy csak óriási költségekkel lehetséges. Ezekben az esetekben hiába állnak a potenciális károkozók elvileg vétkességi felelősség alatt, a gyakorlatban szigorú felelősséggel szembesülnek. Azt pedig már a 3. fejezetben megállapítottuk, hogy szigorú felelősségi szabály alatt az alulkompenzáció egyértelműen az elővigyázatossági szint csökkentéséhez vezet – míg vétkességi felelősségnél kicsit árnyaltabb a helyzet.

¹¹ Amennyiben a kártérítés mértéke alacsony, a károkozó számára az optimális elővigyázatosság szintje (x') kisebb lesz az ítélezési hiba nélküli optimumnál (x^*). Így amennyiben a választott elővigyázatossági szinthez képest (x') az elvárt gondosság szintje (x^*) a károkozónak túlzott költséggel jár, nem fogja az elvárt szintet választani. Azonban amennyiben az elvárt gondosság szintje lecsökken (z) úgy, hogy az x' -nél csak olyan mértékben nagyobb, hogy a többletköltséget még megérje a potenciális károkozónak vállalni ($x' < z < x^*$) – hiszen így mentesül a felelősség alól – akkor növelni fogja elővigyázatossági szintjét x' -ről z -re.

¹² A jelölésnél most előnyösebb a várható kár nagyságát az összevont $d(x)$ helyett az eredeti $p(x)D$ -vel jelölnünk.

Az alacsony kártérítés és magas elvárt gondosság hatásának összekapcsolásához nyújt segítséget a 6. ábra. Jelölje x' az optimálisnál kicsit magasabb elvárt gondossági szintet – melyet még a potenciális károkozó teljesít tökéletes kártérítés esetén – és x'' az optimálist nagyban meghaladó elvárt gondosságot – mely esetén már az optimális elővigyázatossági szintet választja. Jelölje a kártérítés összegét L amennyiben tökéletes kártérítés esete áll fenn (a 6. ábrán a fekete modell), D_1 , amennyiben a kártérítés mértéke mérsékelten alacsonyabb a tökéletesnél (a 6. ábrán a piros modell) és D_0 , amennyiben a kártérítés nagyon alacsony (a 6. ábrán a zöld modell). Optimális elvárt gondosság esetén már egyszer megállapítottuk: D_1 esetén a károkozó még teljesíti az elvárt gondosság szintjét, D_0 esetén azonban már nem: az ehhez tartozó optimális elővigyázatossági szintet, x_{D_1} -t választja.

6. ábra: Az alacsony kártérítés és a magas elvárt gondosság hatása

Ha a két ítélkezési hiba egyszerre lép fel, a zöld modell esetében egyértelmű: mindegy mennyivel tér el a bíróság az optimálistól az elvárt gondosság terén, a károkozó elégtelen szintet fog választani (x_{D_0}). Azonban a piros modell esetén, amikor az elvárható gondosság szintje csak picit magasabb az optimálisnál (x'), sem biztos, hogy az elvárt szintet választja, hiszen nem x^* -hoz, hanem x_{D_1} -hez viszonyít a potenciális károkozó.

Emlékeztünk rá a 3. fejezetből, hogy vétkességi felelősség esetén van egy olyan elvárt gondossági szint, ahol a modell szereplőjének elővigyázatossági szintje visszaugrik a szigorú felelősség szerinti optimumra – csak eddig a pontig hat ösztönzőleg az elvárt

gondosság emelése a választott gondosság szintjére. Ha ráadásul a kártérítés nem teljes, akkor ez a maximális gondossági szint lejjebb kerül – vagyis az elvárt gondosság magasra emelése esetén nagyobb a valószínűsége annak, hogy paradox módon még csökkenteni is fogja a modell szereplője az elővigyázatossági szintjét.

7. Konklúzió

Dolgozatomban a magyar bírósági joggyakorlat kártérítéssel kapcsolatos jogeseteit vizsgáltam és arra kerestem a választ, hogy vajon elvárható-e az elvárt gondosság szintje. Ahhoz, hogy a gyakorlati eredményeket értelmezni tudjam a kártérítési jog közgazdasági modelljét hívtam segítségül.

Az elméleti rész legfontosabb állomása hipotézisem ellenőrzéséhez az ítélkezési hibák hatásának vizsgálata volt: megtudtam, hogy hogyan hatnak a modell szereplőire az elvárt gondosság szintjének optimális, és a kártérítés mértékének tökéletes szinten való meghatározása terén a bírósági tévedések.

A gyakorlati részben a magyar jogalkalmazás kártérítési eseteit vizsgáltam és megállapítottam: a tendencia az, hogy általában a gyakorlatban az elvárt gondosság szintje elvárható, azonban nem egy esetben a bíróságok nagyon magasan határozták meg az elvárt elővigyázatossági szintet, így a dolgozatban feltett hipotézisem csak részben igaz.

A kapott eredményt az elméleti keret alapján vizsgáltam: hogyan módosul a szereplők viselkedése, ha a kártérítés alacsony szintjét adottnak véve a bíróságok nagyon magasan határozzák meg az elvárt gondosság szintjét. Megállapításom szerint az elvárt gondosság emelésének hatására, alacsony kártérítés mellett, a károkozó elővigyázatossági szintje sokkal hamarabb visszaugrik a károkozó számára optimális szintre, mint tökéletes kártérítés esetén teszi. Így a magyar kártérítési joggyakorlatban némely esetben érzékelt nagyon magas elvárt gondossági szinttel kapcsolatban kijelenthetjük: nem valósul meg a társadalmilag optimális elővigyázatossági szint.

Irodalomjegyzék

Complex Jogtár adatbázisa, letöltve 2011. február. 25.

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

Bíróági határozatok a Ptk. 339. § - hoz kapcsolódóan (BH2006.10, BH2006.184, BH2006.338, BH2007.226, BH2008.211, BH2009.368, BH2010.7, BH2010.64, BH2010.102, BH2010.213, BH2010.272)

Cooter, Robert – Ulen, Thomas (2005), *Jog és közgazdaságtan*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Fauer, Michael (ed, 2009), *Tort Law and Economics*, Encyclopedia of Law and Economics Second Edition, Cheltenham, Edward Elgar,

Dari-Mattiacci, Giuseppe (2005), *Errors and the Functioning of Tort Liability*. George Mason University Law & Economics, Research Paper Series No. 3-40; Supreme Court Economic Review, Vol. 13, No.

Golobardes, Mireia A. – Pomar Fernando G. (2009), Contributory and comparative negligence in the law and economics in: *Fauer (ed, 2009)*

Landes, William M. – Posner, Richard A. (1987), *The Economic Structure of Tort Law*, Cambridge, Harvard University Press

Lindenbergh, Siewert D. and Peter P.M. van Kippersluis (2009), Non pecuniary losses. In: *Fauer (ed. 2009)*

Miceli, Thomas J. (1997), *Economics of the law*, New York – Oxford, Oxford University Press

Posner, Richard A. (1997), *Economic analysis of law* (5th edition), New York: Aspen

Schäfer, Hans-Bernd – Müller-Langer, Frank (2008), *Strict Liability Versus Negligence*, German Working Papers in Law and Economics: Vol. 2008: Article 5.

Shavell, Steven (2002), *Economic Analysis of Accident Law*, Harvard Law and Economics Discussion Paper No. 396

Visscher, Louis T. (2009), Tort Damages. in Fauer (ed. 2009)